

Biblioteka Jutarnjeg lista
XX. STOLJEĆE
3

STARAC I MORE
Ernest Hemigway

Naslov originala: *The Old Man and the Sea*
Prijevod: *Zlatko Crnković*

© Hemigway Foreign Rights Trust
© Zlatko Crnković

© 2004 MDS BOOKS/ International Rights Organization (I.R.O.) KFT.
za ovo izdanje

Printed in Spain

ISBN 953-7160-02-5
I. 10voJ-2-uu**

Globus Media d.o.o. - JUTARNJI LIST
Odranska 1/1, Zagreb

Knjiga se prodaje isključivo uz primjerak
Jutarnjeg lista. Sva prava pridržana.

ERNEST
HEMINGWAY

Starac i more

Prijevod Zlatko Crnković

BIBLIOTEKA JUTARNJEG LISTA

Posvećeno

Charlesu Scribneru i Maxu Perkinsu

Bijaše to starac koji je sam ribario u malom čamcu u Golfskoj struji i lovio je već osamdeset četiri dana a da nije ulovio ni jednu jedinu ribu. U prvih četrdeset dana pratio ga je i jedan dječak. Ali nakon četrdeset dana bez ijedne ribe dječakovi su roditelji rekli dječaku daje starac sad već sasvim sigurno i izvjesno *salao*, što je najgora vrsta zle sreće, pa se dječak na njihovu želju ukrcao u jedan drugi čamac koji je već prvog tjedna ulovio tri velike ribe. Dječaku je bilo žao gledati starca kako se svakog dana vraća čamcem praznih ruku pa je uvijek odlazio dolje da mu pomogne nositi smotane povraze* ili kuku ili harpun i jedro omotano oko jarbola. Jedro je bilo pokrpano vrećama od brašna i, onako omotano, izgledalo je kao zastava vječitog poraza.

Starac je bio mršav i koščat, s dubokim borama na šiji. Obrazi mu bijahu posuti smeđim mrljama od benignog raka kože što ga izaziva sunce svojim

* Uzica ili uža o kojem visi udica.

odsjajem na tropskim morima. Mrlje su mu se protezale niz obje strane lica, a na rukama je imao duboke žuljeve od povlačenja teških riba na povrazu. Ali ti žuljevi nisu bili svježiji. Bili su stari kao i erozije u pustinji bez riba.

Sve je na njemu bilo staro osim očiju koje bijahu boje mora, vesele i neporažene.

— Santiago — reče mu dječak dok su se penjali uzbrdo od mjesta gdje čamac bješe izvučen na obalu. — Mogu opet s tobom. Dobro smo zaradili.

Starac je naučio dječaka loviti ribu i dječak ga je volio.

— Nemoj — odgovori mu starac. — U sretnom si čamcu. Ostani radije s njima.

— Ali sjećaš se kako osamdeset sedam dana nisi ulovio ni jednu ribu a onda smo tri tjedna lovili svaki dan same velike ribe.

— Sjećam se — odgovori starac. — I znam da me nisi ostavio zato što si posumnjao u mene.

— Tata me natjerao da te ostavim. Ja sam još mali i moram ga slušati.

— Znam — odvrati starac. — To je potpuno normalno.

— Njemu nedostaje vjere.

— Da — reče starac. — Ali nama ne nedostaje. Je li tako?

— Tako je — potvrdi dječak. — Da te počastim pivom na »Terasi« pa da onda odnesemo sve ovo kući?

— Zašto ne? — reče starac. — Među ribarima.

Sjedili su na »Terasi« i mnogi su ribari zadirkivali starca ali se on nije ljutio. Drugi su ga, oni stariji, gledali i bili tužni. Ali nisu to pokazivali nego su pristojno govorili o morskoj struji i dubinama gdje bacaju mrežu i stalnom lijepom vremenu i o onome što su vidjeli. Ribari koji su toga dana imali sreće bili su se već vratili i sjekli ulovljene sabljarkke i nosili ih po dužini na dvije daske, a pod svakom daskom posrtala su njih dvojica, do ribarnice gdje su čekali hladnjaču da ih odveze na tržnicu u Havani. Oni koji su ulovili morske pse odvezli su ih u tvornicu za preradu morskih pasa na drugoj strani zaljeva, gdje su ih uz pomoć koloturnika podizali uvis, vadili jetru iz njih, odsijecali im peraje, derali kožu s njih i rezali meso na trake da ga usole.

Kad bi zapuhao istočnjak, dopirao bi preko luke smrad od tvornice za preradu morskih pasa; ali danas se osjećao samo slabašan vonj jer je vjetar okrenuo na sjever a onda jenjao pa je na »Terasi« bilo ugodno i sunčano.

— Santiago — opet će dječak.

— Da — odazva se starac. Držao je u ruci čašu i mislio na davno minule godine.

— Mogu li uzeti čamac da ti ulovim srdele za sutra?

— Nemoj. Idi radije igrati bejzbol. Ja mogu još veslati a Rogelio će mi baciti mrežu.

— Ali baš bih volio. Kad već ne mogu u ribe s tobom, volio bih ti nekako pomoći.

— Počastio si me pivom — reče starac. — Već si pravi muškarac.

— A koliko mi je bilo godina kad si me prvi put poveo sa sobom na more?

— Pet, i umalo da nisi zaglavio kad sam ribu prerano izvukao, malo je falilo da mi ne raznese čamac. Sjećaš li se?

— Sjećam se kako je udarala i mlatila repom i slomila klupu i kako si je dotukao palicom. Sjećam se kako si me bacio na pramac gdje su ležale smotane uzice i kako se cijeli čamac ljuljao i kako si je mlatio kao kad se ruši drvo i kako sam sav zaudarao po slatkom zadahu krvi.

— Sjećaš li se stvarno toga, ili sam ti ja to sve samo ispričao?

— Sjećam se svega otkako smo prvi put zajedno isplovili.

Starac ga pogleda svojim suncem opaljenim, samopouzdanim, nježnim očima.

— Da si mi sin, riskirao bih i poveo bih te sa sobom — reče. — Ali ti si sin svoga oca i majke i upao si u sretni čamac.

— Da ti ulovim srdele? Znam i gdje ću naći četiri mamca.

— Ostalo mi ih je još pa sam ih metnuo u rasol.

— Daj da ti ulovim četiri.

— Jednu — odgovori starac. Nikad ga nije napustila nada ni samopouzdanje, a sad su u njemu živnuli kao kad zapuše povjetarac.

— Dvije — reče dječak.

— Dobro, dvije — pristane starac. — Nisi ih ukrao?

— Ukrao bih — reče dječak. — Ali ove sam kupio.

— Hvala ti — zahvali mu starac. Bio je odviše priprosto da bi se pitao kad je stekao ovakvu poniznost. Ali je znao da ju je stekao i znao je da to nije nikakva sramota i da nije zbog toga izgubio svoj pravi ponos.

— Sutra će, uz ovu struju, biti dobar dan — reče.

— Kamo ćeš? — upita ga dječak.

— Daleko na pučinu, a vratit ću se kad se vjetar okrene. Htio bih biti na pučini prije nego što svane.

— Pokušat ću onoga moga nagovoriti da i mi daleko isplovimo — opet će dječak. — Da ti možemo pomoći ako uloviš nešto zbilja veliko.

— On ne voli daleko isplovljavati.

— Ne voli — potvrdi dječak. — Ali ja ću već opaziti nešto što on ne može vidjeti ko što je ptica koja lovi ribu pa ću ga nagovoriti da lovimo lampuge.

— Zar tako slabo vidi?

— Skoro je slijep.

— Čudno — reče starac. — On bar nikad nije lovio kornjače, a upravo se onda najviše kvare oči.

— Ti si godinama lovio kornjače uz Obalu komaraca pa još imaš dobre oči.

— Ja sam ti čudan starac.

— A jesi li još dosta jak za jednu zbilja veliku ribu?

— Mislim da jesam. A pun sam i trikova.

— Hajdemo sad sve ovo odnijeti kući — reče dječak. — Pa da ja uzmem mrežu i pođem na srdele.

Pokupili su sav pribor. Starac je nosio jarbol na ramenu, a dječak drvenu škrinju sa smotanim, čvrsto

spletenim, smeđim povrazima, kukom i harpunom i njegovim drškom. Škrinja s mamcima bijaše u čamcu pod krmom, uz palicu kojom bi zatukli veliku ribu kad bi je dovukli do čamca. Nitko ne bi starcu ništa ukrao, ali je bilo bolje ponijeti jedro i teške povraze kući jer im je škodila rosa i, premda je bio siguran da mu nitko od domaćih ne bi ništa ukrao, starac je držao da bi ribarska kuka i harpun bili nepotrebna napast kad bi ih ostavio u čamcu.

Popeli su se uzbrdo do starčeve kolibe i ušli u nju na otvorena vrata. Starac je prislonio jarbol sa smotananim jedrom uza zid, a dječak je odložio do njega škrinju s ostalim priborom. Jarbol je bio gotovo isto toliko dugačak koliko i jedina prostorija u kolibi. Koliba bijaše sagrađena od žilave kore pupoljaka kraljevske palme zvane *guano*, a u njoj je bio krevet, stol, samo jedan stolac i mjesto na zemljanom podu na kojem se kuhalo drvenim ugljenom. Na smeđim zidovima od prešanog, isprepletenog lišća *guana* tvrdih vlakana visjela je slika u boji svetog Srca Isusova i slika Blažene Djevice od Cobre. To su bile uspomene na pokojnu ženu. Nekoć je na zidu visjela i fotografija njegove žene u koloru, ali ju je skinuo jer se osjećao odviše osamljen kad bi je pogledao, pa je sad ležala na polici u kutu ispod čiste košulje.

— Sta imaš za jelo? — upita ga dječak.

— Lonac žute riže s ribom. Hoćeš li?

— Neću. Jest ću kod kuće. Da ti naložim vatru?

— Nemoj. Poslije ću je sam naložiti. Ili ću pojesti hladnu rižu.

— Da uzmem mrežu?

—Naravno.—Mreže nije bilo i dječak se još sjećao kako su je prodali. Ali svakog su se dana tako igrali. Dječak je znao da nema ni lonca žute riže s ribom.

— Osamdeset pet je sretan broj — reče starac. — A što bi ti rekao kad bih ja dovukao ribetinu težu od pet stotina kila?

— Idem po mrežu pa ću na srdele. Hoćeš li se ti dotle sunčati na vratima?

— Hoću. Imam jučerašnje novine pa ću malo čitati o bejzbolu.

Dječak nije bio načisto nisu li i jučerašnje novine izmišljene. Ali starac ih izvuče ispod kreveta.

— Perico mi ih je dao *u bodegi** — objasni mu.

— Vratit ću se čim ulovim srdele. Stavit ću na led tvoje skupa s mojima pa ćemo ih sutra podijeliti. Kad se vratim, pričat ćeš mi o bejzbolu.

— »Jenkiji« ne mogu izgubiti.

—Ja se ipak bojim »Indijanaca« iz Clevelanda.

— Ne boj se ti za »Jenkije«, sinko. Sjeti se samo velikog DiMaggia.

— Ja se bojim i »Tigrova« iz Detroita i »Indijanaca« iz Clevelanda.

— Pazi samo da se još ne počneš bojati i »Crvenokožaca« iz Cincinnatija i »Bijelih čarapa« iz Chicaga.

— Ti sve to lijepo prouči pa ćeš mi sve reći kad se vratim.

* Vinski podrum, krčma, »butiga« (španj.)

— Kako bi bilo da kupimo srećku koja završava na broj osamdeset pet? Sutra će mi biti osamdeset peti dan.

— Možemo — reče dječak. — A što misliš o broju osamdeset sedam, kad si ono postavio onaj svoj veliki rekord?

— To se ne može ponoviti. Misliš da bi mogao naći srećku koja završava na osamdeset pet?

— Mogu je naručiti.

— Samo jednu. To će biti dva i pol dolara. Tko bi nam mogao toliko pozajmiti?

— Ništa lakše od toga. Ja uvijek mogu uzajmiti dva i pol dolara.

— Mislim da bih i ja mogao. Ali ne volim se zaduživati. Najprije se zadužiš a onda prosjačiš.

— Dobro se umotaj, stari — reče mu dječak. — Nemoj zaboraviti daje već rujan.

— Mjesec kad se pojavljuju velike ribe — reče starac. — U svibnju svak može biti ribar.

— Idem ja sad na srdele — opet će dječak.

Kad se dječak vratio, starac i_v spavao na stolcu, a sunce je bilo zašlo. Dječak uzme stari vojnički gunj s kreveta i prebaci ga preko naslona stolca i starčevih ramena. Bijahu to neobična ramena, svejednako jaka iako vrlo stara, pa i vrat mu je još bio snažan, a bore se na šiji nisu toliko vidjele kad bi starac spavao oborene glave na prsima. Košulja mu bila toliko puta krpljena da je nalikovala na jedro, a zakrpe su izbljedjele od sunca tako da su bile različitih nijansi. Ipak, starčeva je glava bila vrlo stara, a kad bi sklopio oči, nije bilo

na licu ni traga od života. Novine su mu ležale na koljenima a težina ruke držala ih je čvrsto na večernjem povjetarcu. Bio je bos.

Dječak ga ostavi sjediti na stolcu, a kad se vrati, starac je svejednako spavao.

— Probudi se, stari — reče mu dječak i dotakne mu rukom koljena.

Starac otvori oči i reklo bi se načas da se vraća odnekud izdaleka. Zatim se nasmiješi.

— Sto si to donio? — priupita ga.

— Večeru — odgovori mu dječak. — Sad ćemo večerati.

— Nisam baš gladan.

— Hajde samo jedi. Ne možeš ribariti ako ništa ne jedeš.

— Bilo je i toga — reče starac, pa ustane, uzme novine i smota ih. Zatim počne presavijati pokrivač.

— Ma zadrži taj pokrivač na sebi — reče mu dječak. — Dok sam ja živ, nećeš bogme u ribe gladan.

— Onda mi dugo poživi i čuvaj se — dobaci mu starac. — A što ćemo to jesti?

— Crni grah i rižu, pohane banane i malo zeleni.

Dječak je bio donio jelo s »Terase« u dvodijelnoj porciji na kat. U džepu su mu bila dva pribora za jelo, noževi, vilice i žlice umotani u papirnate salvete.

— Tko ti je to dao?

— Martin. Vlasnik.

— Moram mu zahvaliti.

— Ja sam mu već zahvalio — reče dječak. — Ne moraš i ti.

— Dat ću mu meso s trbuha kakve velike ribe — opet će starac. — Ovo nije prvi put da nam je dao?

— Mislim da nije.

— Onda mu moram dati nešto više od mesa s trbuha. Zbilja je pažljiv prema nama.

— Dao nam je i dvije boce piva.

— Ja najviše volim pivo u konzervama.

— Znam. Ali ovo je u bocama, Hatueyevo pivo, moram mu vratiti boce.

— To je lijepo od tebe — reče starac. — Onda, hoćemo li?

— Pa već sam te pozvao — srdačno će dječak. — Nisam htio otvarati porcije prije nego što sjedneš za stol.

— Evo, sjeo sam — reče starac. — Samo sam se morao prije toga umiti.

Gdje si se to umio? pomisli dječak. Gradski je zdenac bio dvije ulice dalje. Moram mu donijeti vode, pomisli dječak, i sapun i dobar ručnik. Kako ništa ne mislim? Moram mu nabaviti još jednu košulju i kaput za zimu i nekakve cipele i još jedan pokrivač.

— Dobra ti je klopa — reče starac.

— Pričaj mi o bejzbolu — zamoli ga dječak.

— U Američkoj ligi vode »Jenkiji«, ko što sam ti rekao — zadovoljno će starac.

— Danas su izgubili — napomene dječak.

— To ništa ne znači. Veliki DiMaggio opet je onaj stari.

— Ima i drugih u momčadi.

— Naravski. Ali on je najvažniji. U onoj drugoj

ligi, između Brooklyna i Philadelphije, ja sam za Brooklyn. Kad se samo sjetim Dicka Sislera i onih njegovih dugih lopti na starom igralištu.

— To je bilo nešto neviđeno. On najdalje udara loptu od svih igrača koje sam gledao.

— A sjećaš li se kad je dolazio na »Terasu«? Htio sam ga povesti u ribolov ali sam se ustručavao da ga pozovem. Onda sam tebe zamolio da ga pozoveš, ali si se i ti ustručavao.

— Znam. Bila je to velika greška. Možda bi čovjek i pristao. A onda bismo se toga sjećali do kraja života.

— Volio bih velikog DiMaggia povesti u ribolov — reče starac. — Kažu da je i njegov otac bio ribar. Možda je bio siromašan ko i mi pa bi nas razumio.

— Otac velikog Sislera nije nikad bio siromašan, a igrao je u velikim ligama kad je bio mojih godina.

— Kad sam ja bio tvojih godina, služio sam na jedrenjaku s križnim jedrima koji je plovio u Afriku i gledao sam svake večeri lavove na obali.

— Znam. Pričao si mi.

— Hoćemo li razgovarati o Africi ili o bejzbolu?

— Radije o bejzbolu — reče dječak. — Pričaj mi o velikom Johnu J. McGrawu. — /je izgovarao *jota*.

— Pa i on je nekad dolazio na »Terasu«. Ali on je bio neotesan i otresit i težak u piću. Uz bejzbol stalno su mu na pameti bili i konji. Bar je u svako doba nosio sa sobom liste konja i često ih spominjao u telefonskim razgovorima.

— On je bio velik trener — reče dječak. — Moj otac misli daje on bio najveći.

— Zato što je najčešće dolazio ovamo — opet će starac. — Daje Durocher i dalje dolazio ovamo svake godine, tvoj bi otac mislio da je on najbolji trener.

— A tko je stvarno najbolji trener, Luque ili Mike Gonzales?

— Mislim da su njih dvojica podjednako dobri.

— A ti si najbolji ribar.

— Nisam. Znam ja i za bolje od sebe.

— *Que va** — reče dječak. — Ima puno dobrih ribara i nekoliko velikih. Ali ni jedan nije ko ti.

— Hvala ti. Drago mi je kad to čujem. Nadam se da neće naići ribetina koja će nas utjerati u laž.

— Nema takve ribe ako si još toliko jak ko što kažeš da jesi.

— Možda i nisam koliko mislim — reče starac.

— Ali znam kojekakve trikove i uporan sam.

— A sad moraš u krevet da ujutro budeš odmoran i čio. Ja ću dotle odnijeti ove stvari na »Terasu«.

— E pa, onda laku noć. Ja ću te ujutro već probuditi.

— Ti d mnić biirlil ira r ere d i prah

— A moje godine su moja budilica — priklopi starac. — Zašto se stari ljudi tako rano bude? Je li zato da im dan bude dulji?

— Ne znam — odgovori dječak. — Samo znam da mladi dečki spavaju dugo i čvrsto.

— Sjećam se i ja još toga — pripomene starac.

— Probudit ću te na vrijeme, ne boj se.

* Španjolska kolokvijalna uzrečica koja otprilike znači »ma nikako«.

— Ne volim da me on budi. Onda se nekako osjećam ko da manje vrijedim.

— Znam.

— Dobro spavanje, stari!

Dječak izađe. Večerali su bili bez svjetla na stolu pa je starac u mraku svukao hlače i legao u krevet. Smotao je bio hlače i stavio u njih novine da mu posluže kao jastuk. Umotao se u pokrivač i izvalio se na stare novine prostrte na oprugama kreveta.

Učas je zaspao i sanjao o Africi iz mladih dana i o dugim, zlaćanim žalima i bijelim žalima, toliko bijelim da su čovjeka boljele oči od njih, i o visokim predbrežjima i velikom smeđem gorju. Sad je opet svake noći živio uz tu obalu i u snu slušao huku valova i gledao urođeničke čamce kako se probijaju kroz njih. Dok je spavao, osjećao je vonj katrana i kučine s palube i miris Afrike što ga izjutra donosi vjetar s kopna.

Obično kad bi osjetio miris vjetra s kopna, ustao bi, odjenuo se i pošao probuditi dječaka. Ali noćas je miris vjetra s kopna dopro vrlo rano do njega i u snu je znao daje još rano pa je i dalje sanjao bijele vrhunce Otočja što se dižu iz mora, a onda je sanjao razne luke i sidrišta na Kanarskom otočju.

Nije više sanjao oluje ni žene, ni velike događaje, ni grdne ribe, ni borbe, ni nadmetanja u snazi, pa ni svoju ženu. Sad je još samo sanjao neka mjesta i lavove na obali. Igrali su se poput mačića u suton i volio ih je kao što je volio i dječaka. Nikad nije sanjao dječaka. Tek što se probudio, pogledao je u mjesec kroz otvorena vrata, razmotao hlače i obukao ih. Pomokrio se

ispred kolibe i onda pošao cestom da probudi dječaka. Drhturio je od jutarnje svježine. Ali znao je da će se ugrijati drhtureći i da će uskoro zaveslati.

Vrata kuće u kojoj je dječak spavao nisu bila zaključana pa ih je otvorio i, onako bos, nečujno ušao unutra. Dječak je spavao na poljskom krevetu u prvoj sobi i starac gaje lijepo vidio na mjesečini što se gasila. Nježno ga je uhvatio za stopalo i držao ga tako dok se dječak nije probudio, okrenuo se i pogledao ga. Starac mu klimne glavom a dječak dohvati hlače sa stolca pokraj kreveta, sjedne na krevet i navuče ih.

Starac izade iz kuće a dječak za njim. Bio je pospan pa ga starac zagrl i reče mu:

— Zao mi je.

— *Que va* — odvrati dječak. — Sto se mora nije teško.

Spustili su se cestom do starčeve kolibe. Niz cestu su u mraku silazili bos i ljudi noseći na ramenima jarbole svojih čamaca.

Kad su došli do starčeve kolibe, dječak je uzeo košaru s namotanim oqvrzima, harou₁ i kuku. a starac je ponio na ramenima jarbol omotan jedrom.

— jesi ii za kavu? — upita ga dječak.

— Najprije ćemo staviti stvari u čamac pa ćemo je onda popiti.

Popili su kavu iz limenki od kondenziranog mlijeka u krčmi u koju su ribari navraćali rano ujutro.

— Kako si spavao, stari? — upita ga dječak. Pomalo se rasanjivao iako mu je još bilo teško rastati se sa snom.

— Jako dobro, Manolino — odgovori starac.

— Danas sam nekako siguran u sebe.

— I ja — priklopi dječak. — Idem sad po naše srdele i tvoje friške mamce. Onaj moj nosi sam sav naš pribor. Nikad nikom ne da ništa nositi.

— Ja nisam takav — reče starac. — Ja sam tebi dao da nosiš stvari kad ti je bilo tek pet godina.

— Znam — otpovrne dječak. — Odmah se vraćam. Popij još jednu kavu. Ovdje imamo kredit.

I ode bos po koraljnom stijenju do ledare gdje su bili pohranjeni mamci.

Starac je polako pijuckao kavu. Znao je daje mora piti jer danas neće ništa više okusiti. Jelo mu je bilo već odavno dojadilo i nikad nije nosio sa sobom marendu. Na pramcu čamca nosio je bocu vode i ništa mu više nije trebalo toga dana.

Dječak se vratio sa srdelama i dva mamca umotana u novinski papir pa zajedno pođu niz stazu do čamca osjećajući šljunkovit pijesak pod tabanima, podignu čamac i porinu ga u vodu.

— Sretno, stari!

— I tebi, sinko — odzdravi mu starac. Namjesti povezice vesla u škerme i, oduprijevši se svom snagom o vesla, počne se u mraku izvlačiti iz luke. I drugi su se čamci otiskivali iz obližnjih uvala i starac je čuo vesla kako pljuskaju po vodi, iako ih nije vidio jer je mjesec bio zašao za brda.

Kadikad bi tkogod što rekao u kojem čamcu, ali na većini je vladao muk i čulo se samo pljuskanje vesala. Kad su isplovili iz luke, razišli su se i svaki se

zaputio na onu stranu gdje se nadao da će biti ribe. Starac je znao da će se otisnuti daleko na pučinu pa je ostavio miris kopna za sobom i zaplovio u svježi miris ranog jutra na oceanu. Vidio je kako se u vodi svjetluca golfska trava dok je veslao kroz onaj dio oceana što su ga ribari zvali Veliki bunar zato što je ondje dno iznenada dosezalo dubinu od sedam stotina hvati, pa su se tu okupljale svakojake ribe zbog vrtloga što je nastajao udaranjem struje o strme zidove morskoga dna. Tu su se koncentrirale velike količine račića i sitne ribe, a gdjekad, u najdubljim jamama, jata liganja. Sve se to noću podizalo do same površine gdje su se njima hranile sve ribe što su tuda lutale.

Starac je u mraku naslućivao približavanje jutra i, onako veslajući, osluškivao treptavi zvuk riba poletuša što su iskakale iz vode i siktanje njihovih krutih sklopljenih krila dok su letjele kroz tamu. Volio je ribe poletuše jer su mu bile najbolji prijatelji na oceanu. Bilo mu je žao ptica, posebice malih, krhkih, tamnih čigri što neprestano lete i nešto traže a gotovo nikad ništa ne nalaze, pa je mislio: »Pticama je teže nego nama, osim grabljivicama i onim krupnim, snažnim pticama. Zašto su uopće stvorene tako sitne i nježne ptice ko što su morske lastavice kad je ocean ponekad tako okrutan? Inače je dobar i vrlo lijep. Ali gdjekad je tako okrutan a to ga tako iznenada spopadne da su te ptičice koje u letu rone i love, s onim svojim sitnim, tužnim glasićima, doista odveć krhka stvorenja za more.«

Oduvijek je mislio o moru kao o *la mar*, kako ga ljudi zovu na španjolskom kad ga vole. Kadšto oni koji

ga vole govore ružno o njemu, ali uvijek govore tako kao da je riječ o ženi. Neki od mladih ribara, koji se služe plutačama kao plovcima i koji posjeduju motorne čamce što su ih kupili kad su dobro zarađivali na jetrima morskih pasa, nazivaju more *el mar*, u muškom rodu. Govore o njemu kao o suparniku ili o nekom mjestu ili čak kao o neprijatelju. Ali starac je oduvijek mislio o njemu u ženskom rodu kao o nečemu što dijeli ili uskraćuje velike milosti, a ako je gdjekad divlje ili zlo, to je samo zato što ne može biti drukčije. Mjesec djeluje na njega kao i na žene, mislio je.

Odmjereno je veslao i to mu nije bilo teško jer se držao svoga tempa, a površina oceana bila je ravna osim povremenih vrtloga morske struje. Prepuštao je struji da obavlja trećinu posla, a kad se počelo daniti, opazio je da je odmakao dalje nego što se nadao.

Tjedan dana sam pretraživao duboke bunare i ništa nisam ulovio, mislio je. Danas ću loviti tamo gdje se zadržavaju palamide i bijele tune i možda ću među njima naći nešto krupnije.

Prije nego što se potpuno razdanilo, bacio je u more mamce i pustio da ga struja nosi. Jedan mu je mamac bio na dubini od četrdeset hvati. Drugi je bio na sedamdeset pet, a treći i četvrti u modrim dubinama, na stotinu i na stotinu i dvadeset pet hvati. Svaki je mamac visio naglavačke tako da je ravni dio udice bio u ribi, duboko zaboden i dobro pričvršćen, a sve ono što je virilo, luk i vršak, bijaše pokriveno svježim srdelama. Svaka je srdela bila probodena kroz oba oka tako da su tvorile poluvijenac oko čelika na

koji bijahu nabodene. Nije bilo nijednog dijela udice koji svojim ugodnim mirisom i dobrim okusom ne bi privukao svaku veliku ribu.

Dječak mu je bio dao svježe male tune ili *albacores* koje su sad visjele poput olovnih utega na dvije najdublje udice, a na ostalima je imao velikog plavog šnjura i streljušu koje je već jednom bio upotrijebio, ali su još bili u dobrom stanju, a pridodane ukusne srdele davale su im miris i primamljivost. Svaki povraz, debeo kao olovka, bijaše vezan za zelenu šibu koja bi i na najmanji trzaj ili dodir mamca zadrhtala, a svaki je povraz imao još dva klupka od po četrdeset hvati što su se mogli privezati za druga pričuvna klupka tako da je riba mogla, ako treba, odmotati i više od dvije stotine hvati povraza.

Sad je starac motrio na tri šibe na čamcu sa strane i polagano veslao kako bi povrazi ostali zategnuti i na određenoj dubini. Potpuno se već bilo razdanilo i sunce samo što nije izašlo.

Pošto se sunce pomolilo iz mora, starac je opazio njega. Zatim je sunce jače zasjalo i more se počelo ljeskati, a kad je sunce potpuno izronilo iz vode, tako se caklilo na glatkoj površini da su ga zaboljele oči pa je veslao dalje ne gledajući na tu stranu. Zagledao se u vodu pred sobom i motrio povraze što su ponirali duboko u tamnu vodu. Držao ih je zategnutije nego itko drugi, tako da se u svakom sloju morskih dubina struje nalazio po jedan mamac, upravo tamo gdje je on želio, za svaku vrstu ribe što je plivala u blizini.

Drugi su ribari puštali da im struja nosi udice pa su im gdjekad udice bile na dubini od šezdeset hvati a oni su mislili da su im na stotinu hvati.

Ali ja ih, mislio je starac, držim upravo tamo gdje treba. Samo što nemam više sreće. Ali tko zna? Možda mi se danas posreći. Svaki dan donosi nešto novo. Dobro je kad je čovjek sretne ruke. Ali ja još više volim biti točan. Pa da budem spreman kad sreća dođe.

Sunce je već bilo dva sata na nebu i oči ga nisu više toliko boljale kad bi gledao na istok. Na vidiku su bila još samo tri čamca, sasvim sitna i blizu obale.

Otkako znam za sebe, sunce mi je udaralo u oči, pomisli. Ali još me oči dobro služe. Pred večer mogu gledati ravno u sunce a da mi se ne zamračí pogled. A pred večer je sunce još jače. Ali ujutro me oči zaboje.

U tom trenu spazi pticu fregatu s njezinim dugim, crnim krilima kako kruži pred njim na nebu. Ptica se načas naglo obruši, nagnuvši se povijenih krila unatrag, a onda opet nastavi kružiti.

— Nešto je opazila — progovori starac naglas.
— Ne gleda samo tako.

Veslao je polako i odmjereno prema mjestu nad kojim je ptica kružila. Nije se žurio i držao je povraze i dalje zategnute i duboko u vodi. Ali struja ga je malo brže nosila tako da je i dalje ribario kako treba iako nešto brže nego što bi plovio da nije pratio pticu.

Ptica opet poleti uvis i nastavi kružiti, nepomičnih krila. Tad se odjednom sunovrati i starac opazi kako ribe poletuše iskaču iz vode i očajnički lebde nad površinom.

— Lampuge — reče starac naglas. — Velike lampuge.

Uvuče vesla i dohvati tanki povraz ispod pramca. Na njemu je bio žičani prsten i udica srednje veličine na koju nabode jednu od srdela. Baci ga u vodu i priveže za metalni klin na krmi. Zatim natakne mamac na još jedan povraz koji ostavi sklupčan u hladu pod pramcem. Opet se prihvati vesala promatrajući crnu pticu dugih krila kako vreba nad samom vodom.

Dok ju je motrio, ptica se ponovo ustremila ukošenih krila, a onda se dala u potjeru za ribama poletušama mašući silovito i uzaludno krilima. Starac zapazi mreškanje vode što su ga izazvale velike lampuge progoneći odbjegle ribe. Lampuge su sjekle vodu pod jatom poletuša i, plivajući velikom brzinom, dočekivale ih kad bi padale u vodu. Veliko je ovo jato lampuga, pomisli. Raširile su se na sve strane i ribe poletuše nemaju mnogo izgleda. A ptica nema nikakvih izgleda. Poletuše su prevelike za nju i prebrzo plivaju.

Gledao je kako poletuše neprestance iskaču iz vode i kako se ptica uzalud trudi. To mi je jato umaklo, pomisli. Kreću se prebrzo i predaleko su odmakle. Možda ću ipak sustići koju od njih, a možda je i moja ribetina tu negdje. Moja ribetina mora da je negdje u blizini.

Oblaci su se nad kopnom izdigli poput gorja a obala je bila samo duga zelena crta iza koje su se nazirala sivoplava brda. Voda je sad bila tamnoplava, toliko tamna da je bila gotovo grimizna. Kad se

zagledao u dubinu, zapazio je crvene alge planktona u tamnoj vodi i čudno svjetlo što ga je bacalo sunce. Motrio je kako mu se povrazi gube okomito u vodi i bilo mu je drago što vidi toliko planktona jer je to značilo da će biti i ribe. Ono čudno sunčano svjetlo u vodi, sad kad je sunce odskočilo, značilo je da će biti lijepo vrijeme, a to su isto navješćivali i oblici oblaka iznad kopna. Ali ptica je već malne iščeznula s vidika, a na vodi se ništa drugo nije vidjelo do žutih, izbljedjelih nakupina sargaške trave i grimiznog, ukrućenog, šarenog, želatinoznog klobuka loptaša što je plutao uz sam čamac. Prevrtao se na stranu i ponovo uspravljao. Plutao je veselo poput mjehura sa svojim dugim otrovnim grimiznim vlaknima što su se vukli gotovo čitav metar za njim.

—*Agua mala*— reče starac. — Kurvo jedna!

S mjesta na kojem se nalazio lagano veslajući zagledao se u vodu i zapazio sićušne ribice koje su bile iste boje kao i ona otrovna vlakna među kojima su plivale u blijedoj sjeni plutajućeg klobuka. Njima taj otrov nije mogao ništa. Ali ljudima je mogao nauditi, pa kad bi se nešto od tih vlakana uhvatilo za povraz i ostalo na njemu, onako sluzavo i grimizno, dok bi starac izvlačio ribu, izbili bi mu na šakama i podlakticama mjehuri i rane poput onih koje izaziva otrovni bršljan ili otrovni hrast. Samo što je otrov *agua male* djelovao munjevito i pekao kao udarac bičem.

Šareni su klobuci bili lijepi, ali i najpodmukliji od svega što se krije u moru, pa je starac volio gledati kako ih proždiru velike morske kornjače. Kad bi

ih ugledale, kornjače bi im se primaknule sprijeda i zatvorile oči kako bi se zaštitile te bi ih proždirale zajedno s vlaknima. Starac je volio gledati kako ih kornjače proždiru i volio je gaziti po njima na žalu poslije nevremena i slušati kako pucaju kad bi stao na njih svojim rožnatim tabanima.

Volio je zelene kornjače i karete, onako elegantne i hitre, pa i neobično vrijedne, a blago je prezirao goleme, glupe glavate kornjače, žute u svojim oklopima, koje se čudno ponašaju pri parenju, a blaženo gutaju, zatvorenih očiju, morske loptaše.

Nije vjerovao ni u kakve legende o kornjačama iako ih je godinama lovio u specijalnim čamcima. Sve ih je nekako žalio, čak i one goleme kornjače dugačke kao njegov čamac koje su bile po tonu teške. Mnogi su ljudi bešćutni prema kornjačama zato što im srce kuca još satima nakon što ih rasijeku i raspore. Ali, pomisli starac, i ja imam takvo srce, pa i ruke su mi i noge slične njihovima. Jeo je njihova bijela jaja da bi se okrijepio. Jeo ih je tijekom cijelog svibnja da bi se u rujnu i listopadu mogao ponijeti s velikim ribama.

Isto bi tako svakog dana popio šalicu ulja od jetre morskog psa *iz* velike metalne bačve u šupi u kojoj su ribari držali svoj pribor. Mogli su ga piti svi koji su htjeli. Ipak, većina njih nije podnosila njegov okus, iako to nije bilo ništa gore od ranog ustajanja, a bilo je vrlo dobro protiv svake prehlade i gripe i bilo je dobro za oči.

Starac podigne pogled i opazi da ptica opet kruži nad morem.

—Našla je ribu—naglas progovori. Ribe poletuše nisu iskakale iz vode niti je bilo traga od ribica. Ali starac opazi jednu malu tunu kako je skočila uvis, okrenula se u zraku i opet naglavce zaronila. Zasjala je poput srebra na suncu, a čim je ponovno zaronila, iskočila je još jedna, pa još jedna, i učas ih je sva sila skakala na sve strane bučkajući po vodi u dugim skokovima za ribicama. Opkolile su ih i progonile.

Sustići ću ih ako se ne budu prebrzo kretale, pomisli starac, gledajući kako se voda zapjenila od jata i kako se ptica obrušava i roni za ribicama što u panici izbijaju na površinu.

— Ova mi ptica zlata vrijedi—reče starac. Baš u taj čas zategne se krmeni povraz pod njegovom nogom gdje je držao klupko, pa ostavi vesla i osjeti težinu male tune što se koprcala dok je zatezao povraz prije nego što će ga početi izvlačiti. Trzanje se pojačalo dok je izvlačio povraz, a usput je spazio i modra leđa ribe u vodi i zlačane bokove sve dok je nije izvukao i ubacio u čamac. Ležala je na krmi obasjana suncem, zbijena i nalik na metak, tupo buljeći krupnim očima dok je brzim i drhtavim udarcima svoga glatkog i hitrog repa udarala o daske čamca prekraćujući sama sebi život. Starac je iz samilosti tresne po glavi i udari nogom dok je još sva podrhtavala, pa je odgurne u sjenu krme.

— *Albacore* — izusti naglas. — Bit će dobar mamac. Ima u njemu pet kila.

Nije se više sjećao kad je prvi put počeo naglas razgovarati sa samim sobom. U mladim je danima, kad bi ostao sam, zapjevao, a pjevao je gdjekad i noću

kad bi ostao sam za kormilom u smaku* ili na brodici za lov na kornjače.

Vjerojatno je počeo govoriti sam sa sobom kad ga je dječak napustio. Ali nije se više pravo sjećao. Kad je ribario s dječakom, obično su govorili samo kad je bilo potrebno. Razgovarali su noću ili kad nisu zbog nevremena mogli isploviti iz luke. Sutljivost se na moru smatra vrlinom i starac je oduvijek bio uvjeren u to pravilo i poštovao ga. Ali sad je često izgovarao svoje misli naglas jer ionako nisu mogle više nikome smetati.

— Kad bi me drugi čuli kako govorim naglas, mislili bi da sam poludio — reče. — Ali budući da nisam lud, baš me briga. Bogataši imaju na svojim čamcima radio koji im priča i prenosi bejzbol.

Sad nije vrijeme da se misli na bejzbol, pomisli. Sad je vrijeme da se misli samo na jednu stvar. Na onu za koju sam stvoren. Možda se negdje oko ovoga jata mota koja velika riba, razmišljao je. Ulovio sam samo jednu zalutalu *albacoru* od jata koje se hranilo. Ali sve one brzo plivaju i daleko su odmakle. Sve što se danas pojavi na površini kreće se vrlo brzo na sjeveroistok.

a inje LU Auug ovog Cluud CLuia: 111 Ua inje puSnjcui neki meni nepoznati predznak promjene vremena?

Sad više nije vidio zelenilo obale nego samo vrhove modrih brda što su se na vrhu bijeljeli kao da su pokriveni snijegom, i oblake što su izgledali kao visoko snježno gorje iznad njih. More je bilo tamno

* Vrsta ribarske brodice.

a svjetlo se lomilo u vodi. Sunce je visoko na nebu gutalo bezbroj točkica od planktona i starac je vidio još samo kako se dolje u vodi dubokoj jednu milju lomi svjetlo uz njegove okomito spuštene povraze.

Tune — ribari su tunom nazivali sve ribe iz porodice tunarki a razlikovali su ih posebnim imenima samo kad bi ih prodavali ili zamjenjivali za mamce — tune su opet dublje zaronile. Sunce je pržilo i starac ga je osjećao na zatiljku i osjećao je veslajući kako mu znoj curi niz leđa.

Mogao bih pustiti da me struja nosi, pomisli, zavezati uzicu oko palca na nozi i pridrijemati. Ali danas je osamdeset peti dan pa treba da pošteno ribarim.

Upravo je tad, motreći svoje povraze, primijetio kako je jedna od zelenih šiba što su stršile naglo zadržtala.

— Da — reče — da — pa uvuče vesla a da ne udari njima o čamac. Posegne za povrazom i lagano ga uhvati između palca i kažiprsta desne ruke. Ovlaš ga je držao i nije osjećao ni pritisak ni težinu. Onda se trzaj ponovi. Ovaj put je to bio probni trzaj, ni jak ni težak, dobro je znao što je to. Stotinu hvati ispod njega sabljarka je proždimala srdele kojima bijahu pokriveni luk i vrh udice, tamo gdje je udica ručne izrade virila iz glave male tune.

Starac je nježno držao povraz i polako ga lijevom rukom odvezao od šibe. Sad ga je mogao propuštati kroz prste a da riba ne osjeti nikakav otpor.

Ovako daleko na pučini, u ovo doba godine, bit će da je krupna, pomisli. Jedi, ribo. Jedi. Molim te

da ih pojedesh. Kako su samo svježe a ti si tamo dolje dvjesta metara duboko u onoj hladnoj vodi u mraku. Okreni se još jednom u mraku, vrati se i pojedih ih!

Osjeti lagan, nježan trzaj, a onda jače trzanje jer je glavu srdele bilo zacijelo teže skinuti s udice. Onda opet ništa.

— Hajde, hajde — naglas će starac. — Daj se još jedanput okreni. Daj ih samo pomiriši. Zar nisu ukusne? Sad ih lijepo pojedih, a onda prijeđi na tunu. Tvrdu, hladnu i ukusnu. Ne boj se, ribo. Pojedih ih.

Čekao je držeći povraz između palca i kažiprsta i motreći istodobno na ostale povraze jer je riba mogla krenuti gore ili dolje. Zatim je opet uslijedio onaj nježni trzaj.

— Zagrist će — reče starac naglas. — Bože, daj da zagriže.

Ipak, nije zagrizla. Nestala je a da starac nije više ništa osjetio.

— Nije mogla nestati — reče. — Sam Bog zna da nije mogla. Samo se okreće. Možda se već jednom upecala pa se sjeća kako je to bilo.

Tad osjeti lagan trzaj povraza te se povesele.

— Samo se okrenula — reče. — Zagrist će.

Obraduje se kad oćuti nježno trzanje, a onda nešto čvrsto i nevjerojatno teško. Bijaše to od težine ribe pa starac pusti povraz da se spušta sve niže, niže i niže odmotavajući prvo od dva pomoćna klupka. Dok mu je povraz lako klizio kroz prste, svejednako je osjećao veliku težinu iako je gotovo neprimjetno pritiskao povraz palcem i kažiprstom.

— Kakva ribetina — reče. — Postrance je zagrizla u udicu i sad je vuče za sobom.

Onda će se okrenuti i progutati je, pomisli. Nije to izrekao naglas, jer je znao, kažeš li štogod lijepo, da se to može izjaloviti. Znao je kakva je to ribetina i zamišljao je kako bježi u tami s tunom koju drži poprijeko u gubici. U tom trenu oćuti kako je stala ali je i dalje osjećao njezinu težinu. Tad se težina još poveća pa otpusti još malo povraza. Načas pojača pritisak palca i kažiprsta te se težina poveća povlaćći ga ravno u dubinu.

— Zagrizla je — reče. — Sad ću je ostaviti da proguta sve do kraja.

Pustio je da mu povraz klizi kroz prste, a lijevom je rukom dohvatio i privezao slobodne krajeve dvaju pomoćnih kolutova za petlju dvaju pomoćnih kolutova druge uzice. Sad je bio spreman. Imao je u pričuvi tri klupka povraza po četrdeset hvati, uz ono klupko kojim se upravo služio.

— Progutaj još malo — reče joj. — Lijepo sve progutaj.

Progutaj tako da ti se vršak udice zarije u srce i ubije te, pomisli. Dođi samo gore da te probodem harpunom. U redu. Jesi li spremna? Jesi li se najela?

— Sad! — reče naglas i snažno potegne objema rukama, izvuče oko metar povraza i uzme potezati, naizmjenice prebacujući povraz iz jedne ruke u drugu svom snagom svojih mišica i odupirući se svom težinom tijela.

Ništa se nije dogodilo. Ribetina se samo i dalje polako kretala i starac je nije mogao podići ni za

pedalj. Povraz je bio čvrst i izrađen za krupnu ribu i zatezao ju je na leđima dok se nije tako napeo da su iz njega počele vrcati kapljice vode. Zatim je počeo polako šištati u vodi a on ga je i dalje grčevito držao odupirući se o klupu i povlačeći iz petnih žila za povraz. Čamac se polako okretao na sjeverozapad.

Riba je neumorno plivala pa su se polagano kretali po mirnom moru. Ostali su mamci bili još u vodi ali tome nije bilo pomoći.

— Da mi je sad bar dečko ovdje — reče starac naglas. — Tegli me riba, a ja sam klin za koji je vezano uže. Mogao bih zategnuti uže ali bi ga onda mogla prekinuti. Moram ga držati koliko mogu i popuštati kad zatreba. Hvala Bogu što ne roni dublje u vodu nego samo ravno pliva.

Ne znam što ću ako odluči zaroniti dublje. Ne znam što ću ako zaroni i uquine. Ali nešto ću već učiniti. Svašta ja mogu učiniti.

Držao je povraz na leđima i, dok je čamac neprekidno plovio na sjeverozapad, gledao kako povraz
pnnirp liknsn u vnrln-----

Ovo će je satrti, pomisli starac. Neće moći ovako unedogled. Ali i četiri sata nakon toga riba je i dalje neumorno plivala prema pučini tegleći za sobom čamac, a starac je i dalje bio čvrsto upregnut, s povrazom na leđima.

— Bilo je podne kad je zagrizla — reče. — A još je nisam vidio.

Prije nego što je riba zagrizla, bio je namaknuo slamnati šešir na oči pa mu se sad već urezao u čelo.

Bio je i žedan te je kleknuo i, pazeći da ne trgne povrazom, primaknuo se pramcu koliko je mogao i posegnuo jednom rukom za bocom s vodom. Odčepi je i malo otpije, a onda se nasloni na pramac da predahne. Sjedio je na skinutom jarbolu i jedru nastojeći da ništa ne misli nego samo da izdrži.

Onda se obazre za sobom, ali ne vidje kopno. Svejedno je, pomisli. Mogu se i po noći vratiti ravnajući se po svjetlima u Havani. Ima još dva sata do zalaska sunca, valjda će dotle izroniti. A ako ne, izronit će možda na mjesecini. A ako ni onda ne izroni, izronit će valjda kad grane sunce. Nemam grčeva i dobro se osjećam. A njoj je udica u gubici. Ali kakva je to ribetina kad me ovako tegli! Bit će da je dobro zagrizla. Daje bar mogu vidjeti. Daje bar samo jedanput vidim da znam s kim imam posla.

Koliko je starac mogao razabrati po položaju zvijezda, riba nije te noći promijenila smjer ni u jednom trenutku. Otkako je sunce bilo zašlo, zahladnjelo je pa se studeni znoj osušio starcu na leđima, rukama i staračkim nogama. Po danu je bio uzeo vreću kojom bijaše pokrivena škrinja s mamcima i prostro je na suncu da se suši. Kad je sunce zašlo, privezao ju je oko vrata tako da mu je visila niz leđa, i oprezno je provukao ispod povraza koji je sad držao preko ramena. Stoga ga nije više žuljao, a još se naslonio i na pramac tako da mu je bilo gotovo udobno. Zapravo mu je bilo tek malko podnošljivije nego do tada, ali je pomislio da mu je gotovo udobno.

Ja njoj ništa ne mogu ali ne može ni ona meni, pomisli. Sve dok me ovako vuče.

U jedan mah je ustao i pomokrio se u more gledajući u zvijezde i provjeravajući kurs. Povraz je izgledao kao svjetlucava vrpca što mu pada s ramena ravno u vodu. Sad su se nešto polakše kretali i svjetla u Havani ponešto su oslabila, znao je da ga struja zacijelo nosi sve više na istok. Ako mi iščeznu svjetla Havane iz očiju, znači da idemo sve dalje na istok, pomisli. Jer, ako riba produži ovim smjerom, vidjet ću svjetla još nekoliko sati. Da mi je bar znati današnje rezultate bejzbola u velikim ligama. Bilo bi divno kad bih ovdje imao radio. Samo na to misliš, pomisli. Misli radije na ono što radiš. Ne smiješ praviti gluposti.

Zatim će opet naglas:

— Da mi je bar dečko ovdje. Da mi pomogne i da ovo vidi.

Nitko ne bi smio ostati sam pod stare dane, pomisli. Ali to je neizbježno. Ne smijem zaboraviti po-
jvu h t u j u u x v t. h m j i n r i j p n q r n č t r i u u w u f l a T t r v A h v A H U j v
sutra ujutro pojesti, ma koliko ti bila mrska. Upamti, reče sam sebi.

Po noći su se dvije pliskavice približile čamcu i čuo ih je kako se prevrću u vodi i dašću. Umio je lučiti frktanje mužjaka od uzdisanja ženke.

— Dobre su — reče. — Igraju se, zbijaju šale i vole se. One su nam sestre ko i ribe poletuše.

Onda mu se sažalila velika riba koju je ulovio. Divna je i čudnovata i tko zna koliko joj je godina,

pomisli. Nikad nisam ulovio ovako jaku ribu ni ribu koja se ovako čudno ponaša. Možda je previše pametna da skače. Mogla bi me upropastiti kad bi naglo skočila ili me bjesomučno povukla. A možda su je već više puta upecali pa zna da se treba upravo ovako boriti. Ne može ona znati da ima posla samo s jednim čovjekom, ni daje taj čovjek starac. Ali kakva je to ribetina i koliko ću za nju dobiti na tržnici ako joj je meso dobro. Zagrizla je kao muško i tegli kao muško i bori se bez trunka panike. Da mi je znati imali što na umu ili je naprosto očajna ko i ja?

Sjeti se kako je jednom upecao jednog od parasabljarki. Mužjak je uvijek puštao ženku da se prva nahrani, a upecana riba, ženka, batrgala se divlje, panično i očajnički tako da se ubrzo iscrpla, a mužjak je za sve to vrijeme ostao uz nju, prelazio preko povraza i kružio uz nju po površini vode. Mužjak je ostao tako blizu nje da se starac pobojavao da će mu presjeći povraz repom oštrim poput kose i gotovo isto tako velikim i oblikovanim. Kad je starac probio ženku kukom i počeo je mlatiti, držeći joj čvrsto kljun nalik na rapir, hrapavih rubova, udarajući je po tjemenu dok joj boja nije postala slična boji podloge zrcala, a onda je, uz dječakovu pomoć, podigao u čamac, mužjak se nije odvajao od te strane čamca. A onda, dok je starac razmrsivao povraze i pripremao harpun, mužjak je skočio visoko u zrak uz sam čamac ne bi li vidio gdje mu je ženka, a onda je duboko zaronio raširenih prsnih peraja poput blijedoljubičastih krila, otkrivajući svu ljepotu svojih blijedoljubičastih

širokih pruga. Bio je prekrasan, prisjećao se starac, i ostao je uz ženku.

To je bilo najžalosnije od svega što sam doživio s njima, pomisli starac. I dječak se ražalostio pa smo je zamolili za oprostjenje i umah je sasjekli.

— Da mi je bar dečko ovdje — reče naglas i nasloni se na oble pramčane daske osjećajući svu snagu ribetine preko povraza koji je držao na leđima dok se riba neumorno kretala na koju god je stranu htjela.

Kad bih je barem kakvom lukavštinom mogao natjerati da se odluči, pomisli starac.

Ona je odlučila ostati u dubokoj tamnoj vodi, daleko od svih zamki, obmana i lukavština. A ja sam odlučio da je upravo ja od svih ljudi potražim. Od svih ljudi na svijetu. I sad smo ovdje skupa, još od podne. I nikog nema da pomogne ni meni ni njoj.

Možda nije trebalo da budem ribar, pomisli. Ali ja sam stvoren za to. Ne smijem nikako zaboraviti pojesti onu tunu kad se razdani.

Malo prije svitanja nešto je zagrizlo u udicu iza

ii rv <<3 l. l r\ m *-i i lrlrt * <->
iIVgd. ^>U.U IVcUVU je 31 Ud j_UiVid i JVdVU 3L UMLd lldglU

počela odmotavati preko ograde čamca. U mraku je izvukao nož iz korica i, prebacivši svu težinu ribe na lijevo rame, zavalio se i presjekao povraz na ogradi čamca. Zatim presiječe i drugi povraz koji mu je bio najbliže te u mraku priveže slobodne krajeve pričuvnih kolutova. Spretno je radio jednom rukom a klupka je pridržavao nogom dok je čvrsto vezao čvorove. Sad je imao na raspolaganju šest rezervnih kolutova povraza — po dva sa svake udice koju je

presjekao i po dva s udice koju je progutala ribetina, i svi su oni bili povezani među sobom.

Kad se razdani, pomisli, izvadić ću onaj povraz na četrdeset hvati pa ću i njega presjeći i privezati za rezervna klupka. Izgubit ću dvije stotine dobrog katalonskog *cordela** s udicama i olovnim utezima. Ali sve se to da nadoknaditi. Ali tko će mi nadoknaditi ovu ribetinu ako upecam neku drugu ribu pa mi presiječe povraz? Ne znam kakva je bila ona riba koja je maloprije zagrizla. Možda je bila sabljarka ili iglun ili morski pas. Nisam je uspio ni osjetiti. Morao sam je se prebrzo osloboditi.

Ponovno će naglas:

— Da mi je bar dečko ovdje.

Ali dečko ti nije ovdje, pomisli. Samo si ti ovdje i bolje će ti biti da izvadiš iz vode i zadnju uzicu bez obzira na mrak, pa da je presiječeš i privežeš još dva pomoćna klupka.

Tako je i učinio. Bilo mu je teško to obaviti u mraku, a u jednom ga je trenutku riba tako naglo povukla da je pao ničice i ozlijedio se ispod oka. Krv mu je potekla niz obraz, ali se zgrušala i osušila prije nego je stigla do brade, a onda se vratio na pramac i naslonio na ogradu. Bolje namjesti vreću na leđima i pomno prebaci povraz preko drugog dijela ramena te, držeći ga čvrsto između plećki, oprezno provjeri kolika je težina ribe na povrazu, i na kraju opipa rukom u vodi koliko brzo plovi čamac.

* Uzica, uže, konopac, povraz (španj.).

Da mi je znati zašto je onako naglo potegnula na stranu, pomisli. Možda joj je žičani prsten zapeo za veliku izbočinu na leđima. Ipak je leđa ne mogu boljeti ko što mene bole. Ali ne može ni tegliti ovaj čamac do vijeka, ma koliko bila velika. Sad sam uklonio sve što bi mi moglo smetati i imam lijepu rezervu uzica, koliko mi god treba.

— Ribo — izusti potihom — ostat ću uz tebe dok sam živ.

A ostat će i ona valjda uza me, pomisli čekajući da se razdani. Bilo je hladno pred svitanje pa se zavalio na drvo da se ugrije. Izdržat ću koliko i ona, pomisli. U samo praskozorje opazi kako povraz klizi u dubinu. Čamac je ravnomjerno plovio, a prva zraka sunca pala je starcu na desno rame.

— Skreće na sjever — reče. — Bit će da nas je struja odnijela daleko na istok. Volio bih da se vrati u struju. To bi značilo da se umorila.

Kad je sunce još više odskočilo, starac shvati da se riba još nije umorila. Pojavio se samo jedan dobar znak. Nagib je povraz a pokazivao da riba pliva na manjoj dubini nego prije. To ipak nije značilo da će izroniti. Ali moglo bi se i to dogoditi.

— Daj Bože da izroni — reče starac. — Imam dosta uzica daje svladam.

Ako bar malčice zategnem uzicu, možda će je zaboljeti pa će izroniti, pomisli. Sad kad se razdanilo, neka samo izroni i napuni zrakom mjehure na leđima pa neće više moći duboko zaroniti da uguine.

Pokuša pojačati pritisak, ali je povraz bio toliko

napet da samo što nije pukao, najnapetiji otkako je upecao ovu ribetinu. Kad se unagnuo natrag da povuče za povraz, osjetio je žestok otpor i pojmio da ga ne može još više zategnuti. Nipošto ne smijem trzati, pomisli. Svakim se trzajem raširi rana od udice pa bi se udica mogla otkvačiti kad izroni iz vode. Kako bilo da bilo, bolje mi je ovako na suncu a ne moram ni gledati u njega.

Na povrazu je bilo žute morske trave ali starac je znao da je povraz zbog toga još teži i to mu je bilo drago. Bijaše to žuta golfska trava koja je noću neprestano svjetlucala.

— Ribo — opet će starac — zbilja te volim i štujem, ali ću te svakako dokrajčiti prije nego što sunce zađe.

Nadajmo se da će biti tako, pomisli.

Sa sjevera doleti ptičica do čamca. Bila je to grmuša i letjela je nisko nad vodom. Starac je vidio da je mrtva umorna.

Ptica sleti na krmu da se odmori. Potom je kružila starcu oko glave i sletjela na povraz gdje joj je bilo udobnije.

— Koliko ti je godina? — upita je starac. — Je li ti ovo prvo putovanje?

Ptica ga je gledala dok je govorio. Bila je preumorna čak i da pregleda povraz i njihala se na njemu držeći se čvrsto svojim nježnim nožicama.

— Čvrst je, ne boj se — reče joj starac. — I previše je čvrst. Ne bi smjela biti tako umorna poslije mirne noći. A kamo ćete to vi, ptičice?

Jastrebovi lete na more da ih presretnu, pomisli. Ali ne reče ništa o tome ptičici koja ga ionako ne bi razumjela, a uskoro će i sama upoznati jastrebove.

— Dobro se odmori, ptičice — reče joj. — A onda poleti dalje i okušaj sreću ko i svaki čovjek, ptica ili riba.

Leđa su mu se noćas bila ukočila i sad su ga boljela, pa ga je i to nukalo da govori.

— Ostani sa mnom, ptičice, ako želiš — reče joj. — Zao mi je što ne mogu razapeti jedro i povesti te do kopna na ovom vjetriću što se diže, ali ovdje sam s jednom prijateljicom.

Uto ribetina naglo potegne i baci starca na pramac, a bila bi ga bacila i u more da se nije pridržao i otpustio malo povraza.

Kad se povraz trgnuo, ptica je odletjela a da starac nije čak ni opazio kad je odletjela. Pomno je opipao povraz desnom rukom i primijetio da mu ruka krvari.

— Nešto ju je zaboljelo — reče naglas i ponovo okrenuti ribu na drugu stranu. Ali kad povraz umalo što ne pukne, odustane od svog nauma i zavalio se da se odupre pritisku.

— Sad te već boli, ribo — reče. — A bogme i mene.

Osvrne se za pticom jer se opet zaželio njezina društva, ali ptice više nije bilo.

Nisi dugo ostala, pomisli. Ali tamo kamo letiš bit će ti još gore dok se ne domogneš obale. Kako sam mogao dopustiti ribi da me povrijedi onim naglim

trzajem? Rekao bih da sam sve gluplji. Ili da nisam možda gledao ptičicu i mislio na nju? Sad ću paziti samo na svoj posao, a onda moram pojesti tunu da mi ne ponestane snage.

— Da je bar dečko ovdje i da mi je malo soli
— reče naglas.

Prebacivši teret povraza na lijevo rame i oprezno kleknuvši, opere ruku u oceanu i ostavi je zaronjenu u vodu više od jedne minute gledajući krvavi trag za sobom i neprekidno pjenušanje vode oko svoje šake.

— Poprilično je usporila — reče.

Starac bi bio najradije dulje zadržao šaku u slanoj vodi, ali se bojavao da ribetina opet naglo ne potegne pa ustane i, čvrsto stojeći, ispruži ruku prema suncu. Bijaše to samo ozljeda od povraza, ali na onom dijelu ruke koji mu je bio najvažniji. Znao je da će mu ruke još i te kako zatrebati prije nego što svemu ovome dođe kraj, i nije mu bilo drago što se ozlijedio prije negoli je prava borba započela.

— E, sad zbilja moram pojesti onu malu tunu
— reče kad mu se šaka osušila. — Mogu je kukom dokučiti i pojesti je ovdje na miru.

Kleknuo je, dohvatio kukom tunu ispod krme i prikućio je sebi pazeći da ne zapne za namotane povraze. Držeći povraz opet na lijevom ramenu i održavajući lijevom rukom ravnotežu, skinuo je tunu s kuke i vratio kuku na njezino mjesto. Kleknuvši jednim koljenom na ribu, izrezao ju je uzduž leđa od glave do repa na trake tamnocrvenog mesa. Bijahu to trake nalik na klinove, a rezao ih je od same hrptenj ače

sve do ruba trbuha. Kad je izrezao šest takvih traka, prostro ih je na daske pramca, obrisao nož o hlače, podigao kostur ribe za rep i bacio ga u more.

— Mislim da je neću moći pojesti čitavu — reče i prepolovi nožem jednu traku. Neprestano je osjećao snažno potezanje povraza i lijeva mu se ruka zgrčila. Ukočila mu se stežući teški povraz pa je gadljivo pogleda.

— I to mi je neka ruka — reče. — Pa grči se onda ako baš hoćeš. Pretvori se u pandžu. Neće ti to ništa pomoći.

Hajde, hajde, pomisli i zagleda se u nakrivljeni povraz što se gubio u tamnoj vodi. Jedi radije da ti ruka ojača. Nije ti ta ruka kriva nego se predugo natežeš s tom ribetinom. A s njom se možeš nadmetati dovijeka. Jedi radije tunu.

Dohvati komadić ribe, strpa ga u usta i počne polako žvakati. Nije bilo neukusno.

Samo dobro žvaći, pomisli, da upiješ sve sokove. Ne bi bilo zgorega ovo pojesti s malo limete, ili limuna, ni ^{1:} „*aii*“^{1:}

— Kako si, ruko? — priupita svoju zgrčenu ruku koja se sva ukočila kao *u rigor mortis** — Pojest ću još malo za tebe.

Pojeo je i onaj drugi dio trake koju je prepolovio. Pomno je žvakao, a onda je ispljunuo kožicu.

— Kako ti je, ruko? Ili je možda još prerano da te pitam?

**Rigor mortis*— mrtvačka ukočenost (lat.).

Uzme još jednu čitavu traku i počne je žvakati.

— Ovo je prava, punokrvna riba — reče. — Sva sreća što sam nju ulovio, a ne lampugu. Lampuga je preslatka. Ova gotovo da uopće nije slatka i u njoj je još sva snaga.

Ipak, treba biti praktičan, ništa drugo nema smisla, pomisli. Da mi je bar malo soli. Nisam siguran da se ovo što je ostalo neće pokvariti ili osušiti na suncu, pa će najbolje biti da pojedem sve iako nisam gladan. A ribetina mirno i neumorno pliva. Kad sve ovo pojedem, bit ću spreman.

— Strpi se, ruko — reče. — Sve ovo radim za tebe.

Da bar mogu nahraniti tu ribetinu, pomisli. Ona mi je isto što i sestra. Ali moram je ubiti, a za to moram imati snage. Polako i savjesno pojeo je sve one klinaste trake ribe.

Uspravi se i obriše ruku o hlače.

— Dobro — reče — sad možeš, ruko, pustiti uzicu, pa ću je držati samo desnom rukom dok ti ne prestaneš s tim glupostima.

Lijevom nogom stane na teški povraz koji je do tada držao lijevom rukom i zavalio se da se leđima odupre pritisku.

— Daj Bože da me prođe ovaj grč — reče — jer ne znam što ova ribetina smjera.

Ali čini mi se daje mirna, pomisli, i da provodi svoj plan. A kakav joj je plan, pomisli. I kakav je moj plan? Ja svoj plan moram prilagoditi njezinu jer je tako velika. Ako izroni, dokrajčit ću je. Ali ona će dovijeka ostati dolje. Onda ću i ja dovijeka ostati uz nju.

Protrlja zgrčenu ruku o hlače i pokuša razgibati prste. Ali nije mogao otvoriti šaku. Možda će se otvoriti na suncu, pomisli. Možda će se otvoriti kad probavim onu snažnu sirovu tunu. Ako mi bude zatrebala, otvorit ću je po svaku cijenu. Ali neću je sad silom otvarati. Neka se otvori sama i neka mi se vrati od svoje volje. Uostalom, previše sam je noćas naprezao kad sam morao osloboditi i povezati više uzica.

Pogleda preko mora i pojmi koliko je sam. Ali opaži kako se lomi svjetlo u tamnoj dubokoj vodi i kako se povraz pred njim napinje i kako se čudno mreška mirno more. Oblaci su se skupljali pod pasatnim vjetrovom, a kad starac pogleda u daljinu, spazi jato divljih pataka kako se ocrtava na nebu nad samom vodom, pa se jedva nazire i onda opet ocrtava, i pojmi da nijedan čovjek nije nikad sam na moru.

Pomisli kako se neki ljudi boje kad im u malom čamcu kopno iščezne iz očiju, a znao je i da imaju pravo u mjesecima kad se vrijeme iznenada mijenja. Ali sad su mjeseci orkana, a kad nema orkana, vrijeme je u tim mjesecima najljepše u cijeloj godini.

Ako si na moru, uvijek možeš nekoliko dana unaprijed zapaziti znakove da se približava orkan. Ljudi na obali to ne vide zato što ne znaju kamo treba gledati, pomisli. A kopno svakako utječe i na oblikovanje oblaka. Ali orkana ovih dana neće biti.

Pogleda na nebo i opaži bijele kumuluse naslagane poput blagonaklonih naslaga sladoleda, a visoko iznad njih na rujanskom nebu tanke paperjaste ciruse.

— Lagana *brisa**— izusti. — Vrijeme je, ribo, na mojoj strani.

Lijeva mu je šaka bila još zgrčena ali je grč polako popuštao.

Mrzim grčeve, pomisli. To te izdaje vlastito tijelo. Kakvo poniženje kad pred drugima dobiješ proljev ili kad povraćaš od pokvarene hrane. A za grč je oduvijek mislio daje *calambre*** da ponižava čovjeka najviše kad je sam.

Da je dečko ovdje, izmasirao bi mi je i olabavio od podlaktice naniže, pomisli. Ali već će se ona sama olabaviti.

Zatim je desnom rukom osjetio kako riba drukčije poteže povraz prije nego što opazi da se promijenio nagib povraza u vodi. A onda, kad se nagnuo nad povraz te se brzo i snažno udario po bedru, primijeti kako se povraz polako diže.

— Penje se—reče. — Hajde, ribo. Hajde, molim te.

Povraz se polako i ravnomjerno penjao, a onda se površina oceana pred čamcem nadula i riba se pojavila. Izranjala je beskrajno dugo i voda joj se slijevala niz bokove. Blistala je na suncu, glava i leđa bijahu joj tamnogrimizni, a pruge na bokovima sve su se više širile i otkrivala na suncu svijetloljubičastu boju. Kljun joj bio dug kao palica za bejzbol i šiljast kao rapir i izronila je iz vode u svoj dužini pa onda iznova uronila, gipko, poput ronioca, i starac vidje kako joj

* Sjeveroistočni vjetar koji obdan puše s mora na kopno, a obnoć s kopna na more (španj.).

** Grčenje pojedinih mišića (španj.).

tone veliki rep nalik na oštricu kose i kako se povraz sve više zateže.

— Duža je pola metra od mog čamca — reče starac. Povraz se kretao brzo ali odmjereno i riba nije bila u panici. Starac je nastojao objema rukama zadržati povraz da ne pukne. Znao je, ako ne uspije usporiti ribu stalnim pritezanjem, da će ona odmotati cijeli povraz i prekinuti ga.

Strašna je ova ribetina, moram je obuzdati, pomisli. Ne smijem joj dopustiti da postane svjesna svoje snage ni onoga što bi mogla učiniti kad bi potegnula svom snagom. Da sam na njezinu mjestu, sad bih zapeo iz sve snage i povukao pa kud puklo da puklo. Ali one, hvala Bogu, nisu tako pametne ko mi koji ih ubijamo, iako su plemenitije i sposobnije od nas.

Starac je vidio u životu mnoge velike ribe. Vidio je mnoge koje su bile teže od pet stotina kilograma i ulovio je dvije takve ribetine, ali nikad sam. A sad je ovdje sam, daleko od kopna, privezan za najveću ribetinu koju je ikad vidio, veću od svih za koje je ikad čuo, a lijeva mu je šaka još uvijek zgrčena kao pandža u oria.

Ali proći će ie erč. Domisli. Sieurno će ie oroči da pomogne desnoj. To su tri sestre: riba i ove moje dvije ruke. Mora je proći taj grč. Nije dostojno ruke da bude zgrčena. Riba je ponovo usporila i kretala se uobičajenom brzinom.

Da mi je znati zašto je izronila, pomisli starac. Gotovo bi se reklo daje izronila da mi pokaže kolika je. Sad bar znam kolika je, pomisli. Volio bih i ja njoj pokazati kakav sam ja čovjek. Ali onda bi mi vidjela zgrčenu

ruku. Neka samo misli da sam veći nego što jesam, a i bit ću takav. Volio bih da sam ja ta riba, pomisli, sa svim onim što ona ima nasuprot samo mojoj volji i pameti.

Udobno se nasloni na drvo strpljivo podnoseći svoje muke dok je riba odmjereno plivala i čamac polako plovio tamnom vodom. Puhnuo je vjetroc s istoka i more se malo namreškalo, a o podne prođe starca grč u lijevoj ruci.

— Loše vijesti za tebe, ribo — reče i premjesti povraz na vreći kojom bijaše zaogrnut.

Bilo mu je udobno ali je patio iako nije htio priznati sam sebi da pati.

— Ja nisam pobožan — reče. — Ali izmolit ću deset Očenaša i deset Zdravomarija da ulovim ovu ribu, i zavjetujem se da ću otići na hodočašće do Gospe od Cobre ako je ulovim. To je moj zavjet.

Počne se mehanički moliti. Na mahove je bio toliko umoran da se nije mogao sjetiti riječi molitve i onda ih je brže izgovarao da ih se automatski prisjeti. Zdravomariju je lakše izmoliti od Očenaša, pomisli.

— Zdravo Marijo milosti puna. Gospodin s tobom. Blagoslovljena ti među ženama i blagoslovljen plod utrobe tvoje Isus. Sveta Marijo, Majko Božja, moli za nas grešnike sada i u času smrti naše. Amen. — Zatim nadoda: — Blažena Djevice, moli se za smrt ove ribe. Koliko god ona bila divna.

Pošto je izmolio te molitve, osjećao se mnogo bolje ali je podjednako patio, možda čak i nešto više, naslonio se na pramčane daske i uzeo mehanički razgibavati prste lijeve ruke.

Sunce je sve jače pržilo iako je pirkao povjetarac.

— Bit će bolje da ponovo stavim mamac na onu kratku uzicu na krmi — reče. — Ako se riba odluči izdržati još jednu noć, morat ću opet nešto prigristi a i vode mi je ostalo malo u boci. Mislim da ovdje mogu upecati samo lampuge. Ali ako je pojedem još sasvim svjež, neće biti loše. Volio bih da mi koja poletuša noćas sleti u čamac. Ali nemam svjetla da ih namamim. Poletuša je izvrsna sirova i ne bih je morao sjeći. Sad moram prikupiti svu snagu. Bože, nisam ipak mislio da je tako velika.

— Ipak ću je dokrajčiti — reče. — Koliko god bila velika i prekrasna.

To doduše nije pošteno, pomisli. Ali pokazat ću joj što čovjek može učiniti i koliko može izdržati.

— Rekao sam dečku da sam neobičan starac — reče. — Sad moram to i dokazati.

Dokazao je to već tisuću puta, ali to ništa ne znači. Sad će ponovo dokazati. Uvijek se mora iznova dokazivati, ali nikad nije pritom mislio na prošlost.

volio bih da zaspi pa da i ja mogu zaspati i sanjati lavove, pomisli. Zašto su lavovi ono slavno što mi je, još ostalo? Prestani razmišljati, stari, reče sam sebi. Nasloni se radije na drvo i nemoj ništa razmišljati. Riba radi. A ti radi što manje možeš.

Podne je odmicalo a čamac se i dalje kretao polagano i odmjereno. Ali sad je nailazio na dodatni otpor istočnjaka pa je starac mirno plovio na namreškanom moru, a bol od povraza na leđima bila je laka i jednakomjerna.

U jednom trenutku popodne povraz se opet počeo dizati, ali je riba samo nastavila plivati na nešto manjoj dubini. Sunce je upiralo starcu u lijevu mišicu i rame i u leđa. Po tome je znao da je riba okrenula sa sjevera na istok.

Sad kad ju je već jednom vidio, mogao ju je zamisliti kako pliva s grimiznim prsnim perajama raširenim poput krila i s velikim uspravnim repom kojim siječe tamu. Da mi je znati kako vidi na toj dubini, pomisli. Ima krupne oči, a konj koji ima mnogo sitnije oči vidi dobro u mraku. Nekad sam i ja lijepo vidio u mraku. Ne baš u mrklom mraku. Ali vidio sam skoro ko mačka.

Od sunca i neprestanog razgibavanja prstiju prošao ga je grč u lijevoj ruci pa je počeo prebacivati na nju sve veći teret sliježući mišićima na leđima ne bi li malko ublažio bol od povraza.

— Ako se, ribo, još nisi umorila — reče naglas — onda si zbilja čudo od ribe.

Bio je već silno umoran i znao je da će uskoro zanoćati pa je nastojao misliti na druge stvari. Mislio je na Velike lige, koje su za nj bile *Gran Ligaš*, i znao je da «Jenkiji» iz New Yorka igraju s «Tigrovima» iz Detroita.

Već je drugi dan kako ne znam rezultate *juegos**, pomisli. Ali moram imati povjerenja i moram biti dostojan velikog DiMaggia koji sve zadaće obavlja savršeno, čak i onda kad ga boli ostruga u peti. Kakva li je ta ostruga u peti? — upita se. *Un espuela de hueso.*

* Utakmica (španj.).

Mi je nemamo. Da li to isto tako boli ko i kad ti borbeni pijetao zarije ostruge u petu? Ja mislim da to ne bih mogao izdržati, ni da izgubim jedno oko ili oba oka, pa da se i dalje borim ko što se bore pijetlovi. Čovjek nije bogzna šta prema velikim pticama i životinjama. Ipak bih najradije bio ona životinja dolje u morskoj tami.

— Samo da ne dođu morski psi — reče naglas.
— Ako dođu morski psi, jao si ga i njoj i meni.

Sto misliš, bi li veliki DiMaggio ovako dugo izdržao s ribom ko ja? pomisli. Siguran sam da bi, pa i dulje, zato što je mlad i jak. A i otac mu je bio ribar. Ali ne bi li ga previše boljela ostruga u peti?

— Ne znam — odgovori naglas. — Ja nikad nisam imao ostrugu u peti.

Dok je sunce zalazilo, prisjetio se, ne bi li stekao više samopouzdanja, kako se onomad u Casablanci* u krčmi, nadmetao u obaranju ruke s onim gorostasnim crncem iz Cienfuegosa koji je bio najjači čovjek u luci. Borili su se dan i noć s laktovima položenim na crti povučenoj kredom na stolu, podignutih podlaktica uvis i čvrsto stisnutih šaka. Obojica su se trsila da obore jedan drugom šaku na stol. Palo je mnogo oklada i ljudi su ulazili u prostoriju osvijedjenu petrolejkama i izlazili iz nje a on je gledao u crnčevu mišicu i šaku i u lice. Nakon prvih osam sati, mijenjali su se suci svaka četiri sata da bi se mogli odmoriti. Krv im je obojici curila iz noktiju i gledali su se u oči, u šake i podlaktice, a kladioci su ulazili u prostoriju i izlazili iz

* Riječ je o mjestu na Kubi, zapravo predgradu Havane.

nje ili sjedili na visokim stolicama uza zid i promatrali ih. Zidovi su bili drveni i obojeni jarkoplavom bojom, a petrolejke su bacale na njih sjene njih dvojice. Crnčeva je sjena bila golema i pomicala se na zidu kad god bi plamen zatitrao na povjetarcu.

Izgledi na pobjedu mijenjali su se svakog časa svu noć a crnca su napajali rumom i palili mu cigarete. Kad bi popio rum, crnac bi se upeo iz petnih žila i jednom je uspio saviti ruku starcu, koji tada još nije bio starac nego Santiago *El Campeón*^{**}, gotovo za tri palca. Ali starcu je pošlo za rukom ponovno uspostaviti ravnotežu. Tad je bio siguran da će nadvladati crnca, koji je bio simpatičan čovo i vrstan sportaš. U zoru, kad su kladioci već tražili da se borba proglašeni neriješenom a sudac vrtio glavom, starac je zapeo iz sve snage i počeo crncu obarati šaku sve niže i niže dok nije napokon dotaknula stol. Dvoboj je bio započeo u nedjelju ujutro a završio se u ponedjeljak ujutro. Mnogi su od kladilaca bili zatražili da se borba proglašeni neriješenom jer su morali na posao u luku ukrcavati vreće šećera ili u ugljenokop u Havani. Inače su svi željno iščekivali krajnji ishod. Starac je ipak okončao borbu prije nego što je itko otišao na posao.

Još dugo nakon toga svi su ga zvali Šampion a na proljeće je došlo i do revanša. Ali ovaj put nije bilo mnogo oklada i on je lako pobijedio jer je u prvom dvoboju skršio samopouzdanje crnca iz Cienfuegosa. Nakon toga se borio još nekoliko puta a onda je pre-

^{**} Šampion, prvak (španj.)

stao. Došao je do zaključka da bi mogao pobijediti svakoga kad stvarno želi, a uvidio je i da mu takve borbe škode desnoj ruci u ribolovu. Okušao se nekoliko puta i u borbi lijevom rukom, ali mu je lijeva ruka bila oduvijek izdajica i nikad nije učinila ono što je tražio od nje pa se nije ni uzdao u nju.

Sunce će je sad bar dobro ispržiti, pomisli. Neće me više uhvatiti grč osim ako noću ne ozebem. Da mi je znati što će se noćas dogoditi.

Visoko iznad njega preleti zrakoplov u smjeru Miamijsa i on vidje kako mu je sjena poplašila jato riba poletuša.

— Uz toliko riba poletuša moralo bi ovdje biti i lampuga — reče i povuče povraz da vidi može li ga bar malo izvući. Nije mogao i povraz je ostao krut i podrhtavao je i iz njega su vrcale kapi kao da će svakog časa pući. Čamac se polako kretao i starac je gledao za avionom sve dok ga nije izgubio iz vida.

Mora da je čudno u tom avionu, pomisli. Da mi je znati kako more izgleda s te visine. Ako ne lete previsoko, morala bi se dobro vidjeti riba. Ja bih volio letjeti sasvim polako na visini od dvjesto hvati i gledati odozgora ribe. Kad sam išao u lov na kornjače, stajao sam na križu prednjeg jarbola pa sam i s te visine puno vidio. Lampuge izgledaju odozgora zelenije nego inače i vidiš im pruge i grimizne mrlje i cijelo jato kako pliva. Zašto li sve brze ribe iz tamnih struja imaju grimizna leđa i obično grimizne pruge ili mrlje? Lampuga, naravno, izgleda zelenija zato što je zapravo zlatne boje. Ali kad se hrani, kad je stvarno gladna, na

bokovima joj se ukazu grimizne pruge ko i u sabljark-ke. Da to nije od bijesa ili od povećane brzine?

Malo prije nego što će se smrknuti, dok su prolazili pokraj velika otoka od sargaške trave što se nadimala i ljuljala na namreškanom moru kao da ocean vodi ljubav s nečim ispod žuta pokrivača, jedna lampuga zagriže u udicu na kratkom povrazu. Ugledao ju je tek kad je skočila u zrak, kako se doista zlati na posljednjim zrakama sunca, kako se izvija i mahnito udara perajama. Neprestance je akrobatski skakala od straha a on se vratio na krmu i čučnuo držeći u desnoj ruci i pod mišicom debeli povraz, pa je izvukao lampugu lijevom rukom stajući svaki put na izvučeni dio povraza bosom lijevom nogom. Kad se riba našla blizu krme praćakajući se i bacakajući očajnički s jedne strane na drugu, starac se sagne i izvuče na krmu ljeskavu zlatnu ribu s grimiznim točkama. Grčevito je razjapljivala ždrijelo nastojeći se naglim trzajima osloboditi udice i tresla se na dnu čamca svojim dugim plosnatim tijelom, repom i glavom, dok je starac nije dotukao palicom po sjajnoj zlatnoj glavi pa se još samo malo tresla i onda smirila.

Starac otkvači ribu s udice, stavi na udicu nov mac od srdele i ponovo je baci u more. Zatim se polako odvuče do pramca. Opere lijevu ruku i obriše je o hlače. Potom premjesti teški povraz iz desne ruke u lijevu i opere desnu ruku u moru gledajući kako sunce tone u ocean i kako se debeli povraz gubi u vodi.

— Ništa se nije promijenilo — reče. Ali držeći ruku u vodi, primijeti da se kreću znatno sporije.

— Svezat ću oba vesla za krmu da je noćas još više usporim — reče. — Izdržat će ona još ovu noć, ali izdržat ću i ja.

Bit će bolje da lampugu očistim malo kasnije, da joj krv ostane u mesu, pomisli. To ću učiniti poslije a u isto ću vrijeme svezati i vesla za krmu da mi posluže kao kočnica. Najbolje da sad ribu ostavim na miru, i daje ne uznemirujem prije nego što se smrkne. Ovo vrijeme kad zalazi sunce najteže je svim ribama.

Pričeka da mu se ruka osuši na zraku, a onda dohvati njome povraz i opusti se koliko je mogao. Pustio je da ga povraz vuče naprijed i zavalio se na pramac tako da je čamac podnosio pritisak koliko i on, ako ne i više.

Pomalo učim kako se to radi, pomisli. Bar ovaj dio posla. Osim toga, nemoj zaboraviti da riba nije ništa okusila otkako je zagrizla u mamac i da je ogromna i da joj treba mnogo hrane. A ja sam pojeo čitavu palamidu. Sutra ću pojesti lampugu. On ju je zvao *dorado**. Možda bih mogao malo prigristi čim je očistim. Nju će biti ipak teže jesti nego palamidu.

ᠰᠢᠯᠢ, ᠰᠤᠮᠠᠮᠢᠵᠢ, ᠰᠤᠵᠢ ᠰᠤᠵᠢᠭᠦ ᠵᠠᠵᠤᠸᠠ.

— Kako ti je, ribo? — zapita naglas. — Ja sam dobro i lijeva mi je ruka bolje a imam hrane za cijelu noć i dan. Vuci samo čamac, ribo!

Nije se zapravo osjećao dobro jer ga je malne prošla bol u leđima od uzice i pretvorila se u nekakvu obamrlost koja mu se nije sviđala. Ali prošao sam ja i gore stvari, pomisli. Jedna mi je ruka samo malo

* Pozlaćen, zlatan (španj.).

ogrebena a drugu je prošao grč. Noge su mi u redu. Osim toga, u prednosti sam i što se hrane tiče.

Već se smrklo jer u rujnu mrak brzo pada nakon zalaska sunca. Sjedio je zavaljen na izlizane pramčane daske i odmarao se koliko je mogao. Pomolile su se i prve zvijezde. Nije znao za ime zvijezde Rigel* ali ju je vidio i znao da će se uskoro na nebu pojaviti i sve ostale njegove daleke prijateljice.

— I ova mi je riba prijateljica — reče naglas. — Ovakvu ribu nikad nisam vidio niti sam čuo za nju. A moram je ubiti. Drago mi je što ne moram bar ubijati zvijezde.

Zamisli kako bi to bilo kad bi čovjek morao svakoga dana ubiti mjesec, pomisli. A mjesec ti bježi. Zamisli pak kako bi bilo kad bi čovjek morao svakog dana ubiti sunce? Ipak smo se rodili pod sretnom zvijezdom, pomisli.

Onda mu se opet sažalila velika riba koja nema što jesti ali, koliko god je žalio, nimalo u njemu nije popustila odlučnost da je ubije. Koliko će samo ljudi nahraniti, pomisli. A jesu li svi oni dostojni da je jedu? Nisu, dakako da nisu. Sudeći po njezinu ponašanju i silnoj dostojanstvenosti, nitko nije dostojan da je jede.

Ne razumijem se ja u te stvari, pomisli. Ali dobro je što ne moramo ubijati sunce ni mjesec ni zvijezde. Dovoljno je i to što živimo na moru i ubijamo svoju rođenu braću.

E, sad, pomisli, vrijeme je da porazmislim kako

* Najsjajnija zvijezda u zvijezdu Orion.

da je usporim. To ima svoje opasnosti ali i prednosti. Možda ću joj morati otpustiti puno povraza a čamac će postati tako težak da ću je izgubiti ako potegnem svom snagom. To što lako vuče čamac produljuje i njoj i meni muke, ali je u tome i moja sigurnost jer još nije razvila svoju punu brzinu. Sto se god dogodilo, moram očistiti lampugu da se ne pokvari i moram malo prigristi da se okrijepim.

Još ću se sat vremena odmarati da vidim koliko je uporna i jaka, a onda ću otići na krmu da obavim taj posao i odlučim što ću i kako ću. Dode ću gledati kako se ponaša i ima li kakvih promjena. To s veslima dobra je ideja, ali došlo je vrijeme da idem samo na sigurno! To je još uvijek opasna ribetina a vidio sam da joj udica viri sa strane i da joj je gubica čvrsto zatvorena. Sama udica nije tako strašna. Najgora je glad i to što se bori s nečim što ne razumije. Odmaraj se radije, stari, i pusti je neka sama radi dok ne dode opet na tebe red.

Učinilo mu se da se odmara puna dva sata. Mjesec je kasno izlazio pa nije znao koliko je sati. A nije se pravo ni odmarao. Još je na ramenima osjećao kako ga riba vuče ali je lijevu ruku stavio na rub pramca i sve više i više prepuštao težinu ribe samom čamcu.

Kako bi mi bilo lako kad bih mogao privezati uzicu, pomisli. Ali onda bi je mogla jednim naglim trzajem prekinuti. Moram svojim tijelom ublažavati zategnutost uzice i u svako doba biti spreman objema rukama otpustiti je.

— Ali, stari, ti nisi još ni oka sklopio — reče naglas. — Prošlo je pola dana i jedna noć i sad još jedan

dan a da nisi ni oka sklopio. Moraš smisliti neki način da malo odrijemaš ako riba bude i dalje vukla ovako mirno i ravnomojno. Ako ne odrijemaš, moglo bi ti se pomutiti u glavi.

Glava mi je posve bistra, pomisli. I previše. Bistar sam ko i moje sestrice zvijezde. Ipak, moram malo odrijemati. Zvijezde spavaju i mjesec i sunce spavaju, pa i ocean ponekad spava, u one dane kad nema struje i kad je potpuno mirno.

Ali ne zaboravi spavati, pomisli. Prisili se spavati i smisli neko jednostavno i sigurno rješenje za povraze. A sad idi na krmu spraviti lampugu. Bilo bi previše opasno poslužiti se veslima ko kočnicom ako kaniš spavati.

Mogao bih ja i bez sna, reče u sebi. Ali bilo bi to previše opasno.

Pazeći da ne tržne povrazom, počeo se primicati krmu četveronoške. Možda i riba pomalo spava, pomisli. Ali ja ne želim da se ona odmara. Neka tegli dok ne uginu.

Kad je stigao na krmu, okrenuo se tako da je lijevom rukom držao teret povraza na ramenima a desnom izvukao nož iz korica. Zvijezde su sjale tako da je dobro vidio lampugu pa joj je zario vršak noža u glavu i izvukao je ispod krme. Jednom je nogom stao na ribu i brzo je rasporio od trbuha sve do donje čeljusti. Zatim odloži nož i izvadi riblju utrobu desnom rukom i iščupa škrge. Osjeti pod rukama kako joj je želudac težak i sklizak pa ga raspori. U njemu su bile dvije ribe poletuše. Bile su svježije i tvrde pa ih stavi jednu do druge, a drob i škrge baci u more. Potonuli su ostavljajući

za sobom fosforescentni trag u vodi. Lampuga je bila hladna i pri svjedu zvijezda nekako gubavo sivobijela. Stojeći desnom nogom na glavi ribe, starac je oguli najprije s jedne strane, a onda je okrene i odere s druge strane pa skine obje strane s kostiju od glave do repa.

Kostur baci u more i pogleda za njim ne bi li spazio virove u vodi. Ali vidio je samo kako kostur svijetli tonući. Zatim se okrene i metne poletuše u dvije polovice lampuge, vrati nož u korice i polako se otisne prema pramcu. Pogrbio se od tereta povraza na leđima noseći ribu u desnoj ruci.

Kad se dočepao pramca, položi obje riblje polovice na drvo a uz njih i poletuše. Nakon toga premjesti povraz s jedne strane leđa na drugu i uhvati ga ponovno lijevom rukom što je počivala na ogradi čamca. Zatim se sagne preko ograde i opere poletuše u vodi mjereći usput rukom brzinu čamca. Ruka mu se svjetlucala od guljenja ribe i gledao je kako mu voda teče uz ruku. Tekla je sporije nego prije, a kad je protrljao ruku o dasku čamca, djelići fosfora otpadali su mu s

šiana i puiamj piuvui prema Kimi.

— Umorila se ili se odmara — reče starac. — A sad da pojedemo tu lampugu i da se malo odmorim i odspavam.

Ovako pod zvijezdama i u sve hladnijoj noći pojeo je polovicu jedne polutke lampuge i jednu očišćenu ribu poletušu odsječene glave.

— Kako je lampuga izvrsna kad se dobro pripravi — reče. — A kako je neukusna kad se jede sirova. Više nikad neću sjesti u čamac bez soli ili limuna.

Da sam bio pametan, mogao sam cijeli dan izljevati vodu na pramac da ishlapi, i tako bih došao do soli, pomisli. Ali lampugu sam ulovio tek malo prije nego što je sunce zašlo. Ipak se nisam dobro pripremio. Ali dobro sam sve sažvakao i nije mi zlo.

Nebo se na istoku naoblačilo i zvijezde koje je poznao gasile su se jedna za drugom. Sad kad je vjetar jenjao, činilo mu se da ulazi u velik kanjon od oblaka.

—Za tri-četiri dana vrijeme će se pokvariti—reče. — Ali neće još noćas ni sutra. A sad odrijemaj malo, stari, dok riba ovako mirno i odmjereno pliva.

Držao je povraz čvrsto stisnut u desnoj ruci i podmetnuo pod nju bedro oduprijevši se svom težinom tijela o pramčane daske. Zatim spusti povraz malo niže preko leđa i podupre ga lijevom rukom.

Desna mi ruka može izdržati dok je god ovako poduprta, pomisli. Ako se opusti u snu, probudit će me lijeva ruka od povraza kad bude klizio. Desnoj je ruci malo teško, ali ona je navikla na kazne. Dobro će biti ako odspavam bar dvadeset minuta ili pola sata. Nagne se naprijed i pritisne povraz cijelim tijelom prebacivši svu težinu na desnu ruku i tako zaspi.

Nije sanjao lavove nego veliko jato pliskavica što se protezalo osam do deset milja, a bilo je vrijeme njihova parenja pa su skakale visoko u zrak i padale u onu istu jamu u vodi koju su bile napravile pri skoku.

Zatim je sanjao da leži u svom krevetu i da puše sjeverac i da mu je strašno hladno i da mu je utrnula desnica jer mu je glava počivala na njoj umjesto na jastuku.

Nakon toga je usnio dugu žutu obalu na kojoj je

ugledao prve lavove kako silaze u predvečerje na nju, a onda su došli drugi lavovi i on se naslonio bradom na pramčane daske broda koji je tu bio usidren na večernjem lahoru što je pirkao s kopna a on čekao da vidi hoće li doći još koji lav i bio sretan.

Mjesec je već bio visoko odskočio ali je on i dalje spavao a riba je odmjereno vukla čamac koji je ulazio u tunel od oblaka.

Probudi se kad ga desna šaka udari u lice a povraz mu zapara desnu ruku. Lijevu uopće nije osjećao ali je kočio desnom koliko je mogao dok se povraz naglo odmotavao. Napokon je i ljevicom našao povraz i odupro se o njega. Povraz mu je sad parao i leđa i ljevicu koja je trpjela svu težinu i duboke posjekotine. Osvrnuo se na smotane povraze koji su se glatko odmotavali. Upravo je tada riba izronila i podigla silnu pjenu oko sebe a onda se opet stropoštala. Zatim je svaki čas izranjala iz vode i čamac je brzo plovio iako se povraz i dalje odmotavao a starac ga zatezao tako da samo što nije pukao. Bio je pripijen uz sam

^ICLLIIOV, CL E*AdVCL IUU UHU LI LAJZ WCH1 TV_SJ_11 tmi K lio 11 f r-t ^ r\ tvtanu 1 ^ Li id.11pU.gC

tako da se nije mogao ni maknuti.

To je ono što smo čekali, pomisli. Sad je treba dotući.

Naplati joj se za povraz, pomisli. Naplati joj se.

Nije vidio ribu kako skače nego je samo čuo huku vode i teško pljuskanje kad bi riba bućnula. Povraz se tako brzo odmotavao da mu se zasjekao u ruke, ali je unaprijed znao da će se to dogoditi, pa je samo pazio da ga siječe tek po žuljevi tim dijelovima i da mu ne povrijedi dlan i prste.

Daje dečko sad ovdje, nakvasio bi mi pomoćne kolutove, pomisli. Da. Daje dečko ovdje. Daje dečko ovdje.

Povraz se sve više odmotavao ali sad sve sporije i starac je prisiljavao ribu da se bori za svaki centimetar. Oslobodio je glavu od pramca i komada ribe što gaje zgnječio obrazom. Zatim je kleknuo i polako se osovio na noge. Povraz se i dalje odmotavao ali sve sporije. Doteturao je do mjesta gdje je nogama napipao kolutove povraza koje nije vidio. Bilo ih je još poprilično a sad je riba morala svladavati sav dodatni otpor odmotanih povraza u vodi.

Da, pomisli. Riba je izronila već desetak puta i napunila mjehure na leđima zrakom tako da ne može duboko zaroniti da uquine u dubini iz koje je ne bih mogao izvući. Uskoro će početi kružiti a onda ću je morati pritegnuti. Da mi je znati zašto je tako iznenada izronila? Je li možda od gladi tako očajna, ili ju je uplašilo nešto u tami? Možda se iznenada nečeg prepala. Ali to je tako mirna i jaka riba i izgledala je tako neustrašiva i sigurna u sebe. Čudno.

— Bolje će ti biti, stari, da ti budeš neustrašiv i siguran u sebe—reče. — Opet si je zauzdao ali je ne možeš privući ni za centimetar. No uskoro će početi kružiti.

Držeći povraz lijevom rukom i plećima starac se sagnuo da zagrabi desnicom malo vode i spere zgnječene ostatke lampuge s lica. Pribojavao se da mu ne pozlije pa da ne povrati i izgubi snagu. Pošto se umio, oprao je desnu ruku i zadržao je još neko vrijeme u slanoj vodi gledajući kako se pomalja svjetlo na istoku. Riba pliva na istok, pomisli. To znači da se

umorila i prepustila struji. Uskoro će početi kružiti. Onda mi tek predstoji pravi posao.

Pošto je zaključio da je dovoljno dugo držao ruku u vodi, izvadi je i pogleda.

— Nije loše — reče. — A bolovi muškarca ne smetaju.

Oprezno dohvati povraz da ne dodirne njime ni jednu svježju posjekotinu i premjesti se tako da stavi lijevu ruku u vodu s druge strane čamca.

— Nisi ni bila tako loša kad više nije bilo važno — reče svojoj ljevici. — Ali u jednom trenutku nigdje te nije bilo.

Zašto se nisam rodio sa dvije dobre ruke? pomisli. Možda sam i ja kriv što je nisam izvježbao kako treba. Ali sam Bog zna da je imala priliku da nauči. Ipak, nije noćas bila tako loša, samo se jedanput zgrčila. Ako se opet zgrči, neka je radije povraz odsiječe!

Dok je tako razmišljao, znao je da mu se muti u glavi i pomislio da bi morao pojesti još malo lampuge. Ali ne mogu, reče sam sebi. Bolje da ti se muti u glavi nego rla

nrl nnyrarania A ntraln cam

glavom zgnječio ono meso, znam da bih povratio kad bih ga pojeo. Čuvat ću ga za svaki slučaj dok se ne pokvari. Ali sad je kasno da se krijepim hranom. Glup si, reče sam sebi. Pojedi bar onu drugu poletušu.

Bila je tu, očišćena i spremna, pa je dohvati lijevom rukom i pojede je svu — od repa do glave — pomno glockajući kosti.

Najhranjivija je gotovo od svih riba, pomisli. Ima baš ono što meni treba. Sad sam učinio sve što sam

mogao, pomisli. Neka sad ona počne kružiti i neka borba započne.

Sunce je izlazilo po treći put otkako se otisnuo na more kad je riba doista počela kružiti.

Nije po nagibu povraza vidio da riba kruži. Za to je još bilo prerano. Samo je osjećao kako pomalo popušta pritisak povraza pa ga je počeo lagano privlačiti desnom rukom. Zategnuo se kao i obično i samo što nije pukao, ali je onda počeo popuštati. Izvukao je glavu i ramena ispod povraza i uzeo ga polagano i odmjereno privlačiti. Potezao ga je objema rukama pomažući se koliko je mogao tijelom i nogama. Stare noge i pleća okretali su se u ritmu izvlačenja.

— Pravi jako velik krug — reče. — Ali svakako kruži.

Onda se povraz opet napeo i starac ga je držao sve dok nije opazio kako s povraza vrcaju kapi na suncu. Tad mu je počeo izmicati pa je starac kleknuo i pustio ga preko volje da se odmotava u tamnu vodu.

— Sad je već na samom kraju kruga — reče. Moram je držati koliko mogu, pomisli. Od naprezanja će sve više smanjivati krug. Možda ću je opet ugledati za sat vremena. Najprije je moram svladati a onda dokrajčiti.

Ali riba je i dalje polako kružila i starac je nakon dva sata bio moker kao miš i mrtav umoran. Ali sad su već krugovi bili mnogo manji, a po nagibu povraza zaključio je da se riba neprestano pomalo penje.

Već mu se sat vremena mračilo pred očima a slankast znoj kvasio mu oči i posjekotine ispod oka i

na čelu. Nije se bojao svjetlaca što su mu igrali pred očima. To je bilo normalno s obzirom na napor koji je ulagao u povlačenje uzice. Ipak je dva puta osjetio slabost i nesvjesticu i to ga je zabrinjavalo.

— Ne smijem iznevjeriti sama sebe i podleći ovakvoj ribi — reče. — Sad kad sam je već ovako lijepo privukao, pomози mi Bože da izdržim. Izmoliti ću sto Očenaša i sto Zdravomarija. Ali ne mogu sad.

Vjeruj mi da ću ih izmoliti, pomisli. Poslije ću ih izmoliti.

Uto osjeti iznenadno trzanje i potezanje povraza koji je držao objema rukama. Bili su to oštri, snažni i teški udarci.

To ona udara onim svojim kopljastim kljunom po žičanom prstenu na uzici, pomisli. Do ovoga je moralo doći. Ovo je bilo neminovno. Ovo će je možda natjerati da izroni iako bih ja više volio da i dalje kruži. Mora iskočiti da udahne zraka. Ali od svakog skoka može joj se proširiti rana pa bi se mogla osloboditi udice.

— Ne skači, ribo — reče joj. — Ne skači.

Riba je još nekoliko puta udarila o žičani nŕsten a kad god bi zavrtjela glavom starac bi otpustio malo povraza.

Ne smijem joj pojačavati bolove, pomisli. Nije važno što mene boli. Ja to mogu podnijeti. Ali ona bi mogla pomahnitati od bolova.

Nakon nekog vremena riba je prestala udarati po žičanom prstenu i opet nastavila polako kružiti. Starac je sve više izvlačio povraz. Ali opet ga je hvatala nesvjestica. Zagrabio je malo vode lijevom rukom i

polio se po glavi. Onda je zahvatio još malo vode i protrljao njome šiju.

— Ne hvataju me grčevi — reče. — Uskoro će opet izroniti ali ja ću sve to izdržati. Moraš izdržati. Nemoj to ni spominjati.

Kleknuo je oslonivši se na pramac i načas opet prebacio povraz preko leđa. Ja ću se sad odmarati a ona neka kruži, onda ću ustati i dokrajčiti je kad mi se približi, zaključiti.

Bio je u velikoj napasti da se odmara na pramcu i čeka da riba sama napravi jedan krug a da on ne pri teže povraz. Ali kad je po popuštanju napetosti povraza zapazio da se riba okrenula prema čamcu, starac se osovi na noge i počne se okretati i njihati povlačeći povraz koji je riba bila otpustila.

Umorniji sam nego što sam ikad bio, pomisli, a eto, zapuhao je i pasatni vjetar. Ali on će mi dobro doći kad se budem vraćao s ulovljenom ribom. I te kako će mi dobro doći.

— Odmarat ću se kad se bude opet udaljivala u sljedećem krugu — reče. — Osjećam se puno bolje. Još dva-tri kruga i moja je.

Slamnati šešir bio je zabacio na sam zatiljak i svalio se na pramac osjećajući kako se povraz zateže dok se riba okreće i udaljava.

Sad ti, ribo, radi, pomisli. Kad se ponovo okreneš, bit ćeš moja.

More se poprilično namreškalo. Ali to je bio povjetarac koji puše za lijepa vremena i koji će mu pomoći da se vrati.

—Jedrit ću samo na jug i zapad—reče. — Čovjek se nikad ne može izgubiti na moru, a i ovaj otok je podugačak.

Tek je nakon trećeg kruga ugledao ribu.

Najprije ju je vidio kao tamnu sjenu kojoj je trebalo toliko vremena da prođe ispod čamca da nije mogao vjerovati svojim očima.

— Ne — reče. — Ne može ipak biti tako velika.

Ali bila je tako velika i na kraju toga kruga izronila je na svega tridesetak metara od čamca i vidio joj je rep kako strši iz vode. Bio je veći od oštrice najveće kose, posve blijedoljubičaste boje na tamnoplavoj vodi. Pljusnuo je po vodi i dok je riba plivala ispod same površine starac joj je vidio golemi trup i grimizne pruge kojima bijaše opasan. Ledna joj peraja bila spuštena, a velike prsne peraje širom raskriljene.

Ovaj put joj je starac vidio i oko i dvije sive *remorc** što su plivale uz nju. Katkad bi se pripile uz nju, katkad se odbile od nje, a katkad bi bezbrižno plivale u njezinoj sjeni. Svaka je od njih bila duža od jednog metra, akadsu

Starac se znojio ali ne samo od sunca. Kad god bi se riba mirno i polagano okrenula, on bi se domogao još malo povraza i bio uvjeren da će je nakon još dva kruga probosti harpunom.

Ali moram joj se sasvim, sasvim, sasvim približiti, pomisli. I ne smijem je gađati u glavu. Moram je pogoditi u srce.

* Štito nosač, morska riba koja se pripija uz morske pse i druge velike oceanske ribe.

— Samo budi miran i jak, stari — reče.

U idućem krugu riba je otkrila leđa ali je bila još predaleko od čamca. I u sljedećem je krugu bila malko predaleko ali je izronila više iz vode pa je starac bio uvjeren da će mu uskoro poći za rukom daje privuče do samog čamca.

Već je bio pripremio harpun, kolut lagana povraza bijaše mu u okrugloj košarici, a kraj čvrsto vezan za klin na pramcu.

Riba mu se, spokojna i lijepa, sve više primicala u svom krugu, samo joj se veliki rep vrtio. Starac potegne svom snagom ne bi li je privukao bliže sebi. Načas se riba okrene prema njemu, a onda se ispravi i otpliva dalje na sljedeći krug.

— Pomaknuo sam je — reče starac. — Pomaknuo sam je malčice.

Ponovno ga je spopala vrtoglavica ali se i dalje upinjao iz petnih žila da zadrži ribu. Pomaknuo sam je, pomisli. Možda ću je ovaj put privući do čamca. Vucite, ruke, pomisli. Držite se, noge. Izdrži još malo, glavo. Ne daj se. Nikad me nisi iznevjerila. Ovaj put ću je privući do čamca.

Ali kad je upro iz sve snage i povukao što je jače mogao, mnogo prije nego što se ona približila čamcu, riba mu se opet otela na stranu, ispravila se i otplivala dalje.

— Ribo — reče starac. — Ribo, ionako moraš umrijeti. Zar baš moraš i mene povući za sobom?

Ovako se ne može, pomisli. Usta su mu bila presuha da govori ali nije mogao dokučiti bocu s vodom.

Ovaj put je moram privući do čamca, pomisli. Ne bih izdržao još koji krug. Bi, bi, izdržao bi, reče sam sebi. Izdržao bi ti i mnogo više.

U sljedećem krugu umalo da je nije svladao. Ali riba se opet ispravila i polako otplivala dalje.

Satireš me, ribo, pomisli starac. Ali imaš pravo. Nikad nisam vidio ništa veće ni ljepše ni mirnije ni plemenitije od tebe, sestro. Hajde, šatri me. Svejedno mi je tko će koga.

Već ti se sve zbrkalo u glavi, pomisli. Moraš ostati priseban. Budi priseban i trpi ko muško. Ili ko riba, pomisli.

— Razbistri se, glavo — reče jedva čujnim glasom. — Razbistri se.

Još se dva puta ponovila ista stvar.

Ne razumijem, pomisli starac. Svaki put umalo da se nije onesvijestio. Ne razumijem. Ali pokušat ću još jedanput.

Pokušao je još jedanput i osjetio kako gubi svijest kad je okrenuo ribu na svoju stranu. Riba se opet ispravila i polako otplivala dalje mlateći repinom po zraku.

Opet ću pokušati, obeća starac, iako su mu ruke omlitavjele i samo je na mahove dobro vidio.

Opet je pokušao i opet se dogodilo ono isto. Eto, pomisli, pa osjeti kako gubi svijest još prije nego što je započeo; pokušat ću još jedanput.

Prikupio je svu svoju bol i ono malo snage što mu je još ostalo i odavno izgubljeni ponos i suprotstavio sve to smrtnim mukama ribe, a riba mu se primakla i mirno zaplivala uz sam bok čamca dodirujući malne

kljunom daske i počela ga prestizati, onako duga, duboka, široka, srebrnkasta i prošarana grimiznim prugama i beskrajna u vodi.

Starac ispusti povraz i stane nogom na nj te podigne harpun što je više mogao i zarije ga svom snagom koju je bio netom prikupio u bok ribi ispod same velike prsne peraje što se podigla visoko u zrak, do visine starčevih prsa. Oćutio je kako željezo prodi- re u nju i nalegao je na harpun i zario ga još dublje unoseći svu svoju težinu u udarac.

Tad je riba sa smrću u sebi, živnula, i izdigla se vi- soko iznad vode otkrivajući svu svoju dužinu i širinu i svu svoju snagu i ljepotu. Reklo bi se da lebdi u zraku iznad starca u čamcu. Zatim pljusne u vodu i zalije starca i sav čamac vodom.

Starac osjeti mučninu i slabost i malne obnevidje. Ipak oslobodi uzicu harpuna i propusti je polako kroz svoje ranjave šake, a kad je opet progledao, vidio je ribu kako leži na leđima pokazujući sre- brnkasti trbuh. Držak harpuna stršio je ukoso iz njenih leđa a more je pocrvenjelo od krvi iz njena srca. Isprva je bila tamna poput spruda u modroj vodi dubokoj više od jedne milje, a onda se raširila poput oblaka. Riba je pak bila srebrne boje i plutala je na valovima.

Starac se netremice zagledao u ono što je načas ugledao. Zatim je omotao dva puta uzicu od harpuna oko prečke na pramcu i zario glavu u ruke.

— Samo da ostanem priseban — reče naslonjen na drveni pramac. —Ja sam umoran starac. Ali sam

ubio ovu ribu, svoju sestru, i sad moram obaviti robovski posao.

Sad moram pripremiti petlje i uže da je svežem za čamac, pomisli. Čak i da smo dvojica pa da je ukrcamo u čamac, čamac ne bi mogao podnijeti njezinu težinu. Moram sve pripremiti, a onda je dovući i dobro svezati, pa podići jarbol i razapeti jedro za povratak kući.

Počeo je privlačiti ribu daje sveže uz bok čamca pa da joj provuče uzicu kroz škrge i gubicu te da joj sveže glavu uz pramac. Hoću da je gledam, pomisli, da je dotičem i pipam. Ona je moje blago, pomisli. Ali ne želim je zato pipati. Mislim da sam joj napipao srce, pomisli. Onda kad sam po drugi put zario harpun u nju. A sad je dovući i priveži i namakni joj petlju oko repa a drugu oko sredine trupa i zaveži je za čamac.

— Prihvati se posla, stari — reče i otpije malko vode. — Sad kad je borba okončana, ostalo je još puno robovskog posla.

Uzgleda na nebo, a onda zirne na ribu. Potom se zagleda u sunce. Tek je prevalilo podne, pomisli
li A ri'acal- cf* Ai7f=> Sari mi vtCP nnvrii'71 ni Qi i va?ni
dečkom ću ih već srediti kad se vratim.

— Hajde, ribo — reče. Ali riba se nije dala nego se i dalje ljuljuškala na valovima pa joj se starac primakne u čamcu.

Kad joj se približio i glava joj se našla uz sam pramac, nije mogao vjerovati svojim očima koliko je bila velika. Ipak odveže uzicu harpuna od kuke na pramcu, provuče je ribi kroz jednu škrgu pa kroz ralje, omota je oko sabljastog kljuna i provuče kroz

drugu škrgu, još je jednom omota oko kljuna i sveže dvostrukim čvorom za kuku na pramcu. Tad odveže ostatak užeta i vrati se na krmu da priveže i rep. Riba nije više bila grimizne i srebrne boje nego srebrnkaste a pruge joj bile isto onako ljubičaste kao i rep. Bile su šire od ljudske šake raširenih prstiju a oko joj bilo hladno kao zrcala u periskopu ili kao svetac u procesiji.

— Ovako sam je jedino mogao ubiti — reče starac. Bolje se osjećao nakon gutljaja vode i znao je da se neće onesvijestiti i glava mu je bila bistra. Ima u njoj više od sedamsto pedeset kila, pomisli. Možda čak i puno više. Ako očišćena bude imala dvije trećine od toga, koliko ću dobiti po šezdeset centa kilu?

— Ne mogu to izračunati bez olovke — reče. — Glava mi ipak nije toliko bistra. Ali mislim da bi veliki DiMaggio bio danas ponosan na mene. Ne osjećam ostruge u kostima, ali me ruke i leđa vraški bole. — Da mi je znati kakve su to ostruge u kostima, pomisli. Možda ih i mi imamo a da i ne znamo?

Privezao je ribu za pramac, krmu i klupu u sredini. Bila je tako velika da je izgledalo kao da je uz čamac privezao još jedan mnogo veći čamac. Odrezao je komad povraza i svezao joj njime donju čeljust za kljun da joj se ne bi ralje otvarale i da bi što lakše plovila uz čamac. Zatim je uglavio jarbol a kukom koja mu je poslužila kao štap i uz pomoć lantine razapeo zakrpano jedro i čamac je zaplovio. Napol ležeći na krmi starac ga usmjeri na jugozapad.

Nije mu trebao kompas da odredi na kojoj je strani jugozapad. Trebao mu je samo pasatni vjetar i naduto

jedro. Ne bi bilo zgoreg baciti u vodu jednu malu udi-
cu s blinkerom ne bih li štogod ulovio i okrijepio se.
Ali nije uspio naći blinker a srdele su mu se pokvarile.
Stoga zahvati u prolazu ribarskom kukom malo golf-
ske trave i strese je tako da račići popadaše s nje na dno
čamca. Bilo ih je desetak a skakutali su i bacakali se
poput pješćanih buha. Starac im palcem i kažiprstom
otkine glave i pojede ih glockajući oklope i repiće. Bili
su sićušni ali je znao da su hranjivi i prijali su mu.

Imao je još vode u boci za dva gutljaja i otpio je
četvrtinu nakon što je pojeo račiće. Čamac je dobro
jedrio s obzirom na sve poteškoće, a upravljao je nji-
me držeći kormilo pod mišicom. Vidio je ribu pokraj
sebe i trebalo je samo da pogleda svoje ruke i dodirne
leđima krmu pa da pojmi da se sve ono doista do-
godilo i da to nije bio pusti san. U jednom času pri
samom kraju osjećao se tako loše daje pomislio da sve
to ipak samo sanja. A onda, kad je ugledao ribu kako
izranja iz vode i nepomično lebdi u zraku prije nego
što će pasti, bio je uvjeren daje sve to silno neobično
i nije mogao vjerovati svojim očima. Nije dobro ni
vidio ali je sad opet sve lijepo vidio kao i prije.

Sad je znao da je riba tu i da ga ruke i leđa ne bole
u snu. Ruke brzo zacjeljuju, pomisli. Poprilično su mi
iskrvarile ali će ih slana voda već izliječiti. Tamna voda
prave golfske struje najbolji je lijek na svijetu. Samo
moram ostati bistre glave. Ruke su obavile svoj posao i
dobro jedrimo. Gubica joj je zatvorena, rep uspravan i
plovimo ko braća. Onda mu se malko zamuti u glavi i
pomisli, da li to ona mene vuče ili ja nju? Da je vučem

za sobom, to se pitanje ne bi postavljalo. A ne bi ni daje riba u čamcu, lišena svoga dostojanstva, ni onda ne bi bilo dvojbe. Ali plove vezani jedno uz drugo pa starac pomisli, ma neka i ona mene vuče ako bas hoće. Ja sam je samo svojim lukavstvom nadmudrio a ona meni nije htjela učiniti ništa nažao.

Lijepo su plovili i starac je kvasio ruke u slanoj vodi nastojeći ostati priseban. Visoko na nebu bili su kumulusi a iznad njih podosta cirusa pa je znao da će povjetarac pirkati svu noć. Neprestance je zirkao na ribu da se uvjeri da je sve to java. Prošlo je oko sat vremena kad ga napadne prvi morski pas.

Morski pas nije se pojavio slučajno. Izronio je iz morskih dubina kad se tamni oblak krvi razišao i raspršio u moru dubokom oko jedne milje. Izronio je toliko brzo i posve neoprezno daje odjednom izbio na površinu modre vode i našao se na suncu. Zatim je opet zaronio, nanjušio trag i zaplivaio za čamcem i ribom.

Kadikad bi izgubio trag ali bi ga onda opet našao ili samo naslutio pa bi zaplivaio još brže i odlučnije. Bijaše to vrlo krupan morski pas *mako*, građen tako da može plivati brže od svih drugi riba u moru, i sve je na njemu bilo prekrasno osim ralja. Leđa su mu bila modra kao u sabljarke, trbuh srebrnkast a koža glatka i lijepa. Bio je građen poput sabljarke osim golemih ralja koje su sad dok je plivao bile čvrsto zatvorene, plivao je ispod same površine a visoka leđna peraja parala je vodu glatko kao nož. Ispod dvostrukih usana bijaše nanizano osam redova zubi savijenih prema unutra. Nisu to bili obični zubi u obliku piramide kao u većine morskih

pasa. Imali su oblik ljudskih prstiju kad se stegnu poput pandže. Bili su dugački gotovo kao i starčevi prsti, a bridovi im s obje strane bijahu oštri poput britve. Bijaše to riba stvorena da se hrani svim drugim ribama u moru, koje su tako brze, snažne i dobro oboružane da nemaju nijednog drugog neprijatelja. Sad kad je nanjušio svježiji trag, još je brže zaplivaio sijekući vodu modrom leđnom perajom.

Kad ga je starac ugledao kako se približava, znao je da je to morski pas koji se ničeg ne boji i koji će učiniti sve što mu se prohtije. Pripremio je harpun i pričvrstio na nj uzicu gledajući morskog psa kako mu se približava. Uzica je bila kratka jer ju je podrezao da priveže ribu.

Starcu je sad glava bila bistra, dobro se osjećao i bio spreman na sve iako nije imao mnogo nade. Bilo je prelijepo da bi potrajalo, pomisli. Bacio je pogled na ribu dok je motrio morskog psa kako mu se primiče. Možda je ono ipak bio san, pomisli. Ne mogu ga spriječiti da me napadne, ali možda ću ga

primiti. *u ^ r/miciti Torlon ti mm lm!* jauna n majiva.

Morski pas se brzo primicao krmu, a kad je navalio na ribu, starac zapazi razjapljene ralje i čudne oči i začuje kako mu škljocaju zubi kad zagriže u meso iznad samog repa. Glava mu bila izvan vode i pomaljala su se leđa i starac je čuo kako morskom psu hrška pod velikim zubima koža i meso kad mu zarije harpun u glavu, upravo u ono mjesto gdje se siječe crta

* Zubati (španj.).

između očiju s crtom što se proteže ravno od njuške. Ali takvih crta nije ni bilo. Bila je samo teška i šiljasta modra glava i krupne oči i prodorne, proždrljive ralje što su škljocale. Ipak, tu je negdje bio mozak koji starac zgodi harpunom. Zgodio ga je harpunom što gaje zario svom svojom snagom držeći ga u krvavim rukama. Zgodio gaje bez nade ali odlučno i kivno.

Morski pas se prevrne u vodi i starac opazi da mu je oko mrtvo i vidje kako se još jednom prevrne zapećući se u dvije petlje uzice. Starac je znao da je morski pas mrtav ali ovaj to nije htio priznati. Zatim je, onako na leđima, mlateći repom i škljočaj ući zubima, pojurio kroz vodu poput glisera. Voda bi pobijeljela na mjestu gdje bi udario repom a tri četvrtine tijela bile su izvan vode kad se uzica napela, zadrhtala i onda pukla. Morski pas je neko vrijeme mirno ležao na površini vode i starac gaje gledao. Onda je morski pas počeo polagano tonuti.

— Otkinuo mi je oko dvadeset kila—reče starac. Odnio mi je i harpun i sav konopac, pomisli, i sad mi riba opet krvari pa će doći i drugi.

Nije više volio gledati ribu onako unakaženu. Kad je morski pas navalio na nju, bilo mu je kao da je navalio na njega.

Ali ubio sam morskog psa koji je navalio na moju ribu, pomisli. Bio je to najveći *dentuso* kojeg sam vidio u životu. A sam Bog zna da sam ih se nagledao.

Bilo je prelijepo da bi potrajalo, pomisli. Sad bih volio da je to sve bio san i da uopće nisam ulovio ovu ribu i da ležim sam na novinama u krevetu.

— Ali čovjek nije stvoren za poraze — reče.

— Čovjek može propasti ali ne može biti poražen.

— Ipak mi je žao što sam ubio ovu ribu, pomisli. Sad dolazi ono najgore, a ja nemam čak ni harpuna. *Dentuso*)e bio okrutan, vješt, snažan i pametan. Ali ja sam bio pametniji od njega. A možda i nisam. Možda sam bio samo bolje oboružan.

— Nemoj sad razmišljati, stari — reče starac.

— Plovi samo dalje i ne daj se kad opet dođu!

Ali moram razmišljati, pomisli. Ništa mi drugo ne preostaje. To, i bejzbol. Da mi je znati kako bi se velikom DiMaggiu svidjelo da je vidio kako sam pogodio morskog psa u mozak. Nije to bilo bogzna što, pomisli. Svak bi to mogao učiniti. A misliš da su meni izranjavane ruke isto toliko smetale koliko i ostruge u kostima? Ne znam. Nikad nisam imao muka s petom osim kad sam nagazio na bodljikavu ražu koja me ubola u vodi pa mi se oduzela golijen i užasno me boljela.

— Razmišljaj o nečem veselom, stari — reče.

— Sad si svakim časom sve bliže kući. Brže ploviš

uuvaivu ji el i'zmiKin nmk rlm/pept' Izilo rikp
ouui ciraui-fovF-ivili novl

Znao je vrlo dobro što bi se moglo dogoditi kad upadne u unutarnji dio struje, ali sad više nije mogao ništa poduzeti protiv toga.

— Ipak, mogu — reče naglas. — Mogu privezati nož za držak vesla.

Tako je i učinio držeći kormilo pod mišicom i stojeći jednom nogom na zategu jedra.

— Eto, tako — reče. — I dalje sam starac, ali sam sad bar oboružan.

Puhao je svjež povjetarac pa je čamac dobro jedrio. Gledajući samo prednji dio ribe, vratio se starcu tračak nade.

Bilo bi ludo ne nadati se, pomisli. Osim toga, mislim da bi to bio i grijeh. Nemoj sad misliti na grijeh, pomisli. Imaš dosta problema i bez grijeha. A i ne razumiješ se u te stvari.

Ne razumijem se u te stvari i nisam siguran da vjerujem u sve to. Možda je bio grijeh ubiti ribu. Mislim da je tako iako sam je ubio da prehranim sebe i mnoge druge. Ali onda je sve grijeh. Nemoj misliti na grijeh. Kasno je da misliš na grijeh, a ima i ljudi koji su za to plaćeni. Neka oni misle na te stvari. Ti si rođen da budeš ribar ko što je i riba rođena da bude riba. San Pedro* je bio ribar, baš ko i otac velikog DiMaggia.

Ali on je volio razmišljati o svemu što proživljava a kako nije imao što čitati niti je imalo radio, mnogo je razmišljao i nastavio je razmišljati i o grijehu. Nisi ti ubio ribu samo da preživiš i da je prodaš na tržnici, pomisli. Ubio si je iz ponosa i zato što si ribar. Volio si je dok je bila živa, i volio si je i poslije toga. Ako je voliš, nije grijeh ubiti je. Ili je možda zato još veći grijeh?

— Previše razmišljaš — reče starac sam sebi.

Ali uživao si ubijajući i onog *dentusa*, pomisli. On živi od žive ribe ko i ti. On nije strvinar niti je samo nezasitan apetit ko što jesu neki morski psi. Lijep je i plemenit i ničeg se živog ne boji.

* Sveti Petar (španj.).

— Njega sam ubio u samoobrani — opet će starac naglas. — I pošteno sam ga ubio.

Osim toga, pomisli, svi se među sobom ubijaju, na ovaj ili onaj način. Ribarenje me ubija koliko me i održava na životu. I dečko me održava na životu. Ne smijem se previše zavaravati.

Nagne se preko ograde i otkine komadić mesa s ribe gdje ju je bio načeo morski pas. Sažvaće ga i zaključa da je meso dobro i ukusno. Bilo je čvrsto i sočno kao stočno meso, samo što nije bilo crveno. Nije bilo ni žilavo pa je znao da će za njega na tržnici dobiti najvišu cijenu. Ali nikako nije mogao ukloniti miris mesa iz mora i znao je da ga čekaju još grdne muke.

Povjetarac je ujednačeno puhao. Okrenuo je malko na sjeveroistok pa je starac znao da neće još jenjati. Pogledao je u daljinu ali nije vidio nikakvih jedara ni broskog trupa ni dima. Vidio je samo ribe poletuše kako skaču u stranu pred čamcem i žute nakupine golfske trave. Nije vidio čak ni ptice.

Jedrio je tako oko dva sata odmarajući se na krmi

li se okrijepio i prikupio snagu kad spazi prvoga od dva morskog psa.

—*Aj*— usklikne. Ova se riječ ne može prevesti i možda je samo uzvik što se i nehotice otme čovjeku kad osjeti kako mu čavao zabijaju kroz ruku u drvo.

— *Galanos** — reče naglas. Opazio je i drugu peraju kako izranja iza one prve i prepoznao je psine

* Vrsta morskih pasa (španj.).

lopataste njuške po njihovim smeđim, trokutnim perajama i vijugavim pokretima repa. Nanjušili su meso i pomahnitali i, onako izbezumljeni od gladi, gubili su i ponovno pronalazili miris. Ali neprestano su se sve više približavali.

Starac pričvrsti zateg jedra i uglavi kormilo. Zatim dohvati veslo na kojem bijaše pričvršćen nož. Podigne ga što je nježnije mogao jer su mu ruke bile osjedjive na bol. Potom polako otvori šake i stisne ih ne bi li ih olabavio. Čvrsto ih stegne da lakše podnesu bol i ne otkazu mu poslušnost. Dođe je promatrao morske pse kako mu se približavaju. Vidio im je široke, plosnate, lopataste glave i široke prsne peraje bijelih vrhova. Bili su to odvratni morski psi, smrdljivi strvinari i ubojice koji, kad su gladni, grizu vesla i kormilo na čamcu. Upravo su ti kućci odgrizali noge i peraje kornjačama kad bi ove spavale na površini vode, i napadali čovjeka u moru kad bi bili gladni, čak i kad ne bi mirisao na riblju krv i kad ne bi na njemu bilo ni traga od riblje sluzi.

—*Aj* — opet će starac. — *Galanos*. Samo dodite, *galanos*.

I došli su. Ali nisu došli kao onaj *mako*. Jedan se od njih iskrenuo i zaronio ispod čamca i starac je osjetio kako se čamac pod njim trese dok psina kida i trga ribu. Drugi je dođe gledao starca svojim uskim, žutim očima a onda se naglo približio razjapljenih polukružnih ralja da zagriže u ribu gdje je već bila načeta. Na vrhu njegove smeđe glave i leđa jasno se vidjela crta na mjestu gdje se spajaju mozak i hrptenjača pa starac zarije nož na veslu u to sjecište i izvuče ga pa ga opet zarije u žute oči kao

u mačke. Morski pas se okani ribe i sklizne u dubinu proždirući ono što je odgrizao sve dok nije uginuo.

Čamac se još tresao od nasrtaja drugog morskog psa na ribu pa starac ispusti iz ruku zateg jedra tako da se čamac nagne na stranu i otkrije psinu. Kad ga je ugledao, starac se nagne preko ograde i navali na nj. Pogodio ga je samo u meso, a kako mu je koža bila tvrda, jedva da ju je probio. Starca nisu od udarca zaboljele samo ruke nego i pleća. Ali psina opet naglo izroni iz vode a starac je ovaj put pogodi ravno posred plosnate glave čim joj se njuška pomolila na površini ustremljena na ribu. Starac izvuče oštricu i zgodi psinu iznova u isto mjesto. Još je držao ribu u stisnutim raljama i starac ga ubode u lijevo oko. Ipak, kućak nije ispuštao ribu.

— Nećeš? — reče mu starac i zarije mu nož između hrptenjače i mozga. To sad više nije bilo teško i starac osjeti kako puca hrskavica. Zatim okrene veslo i zabije ga morskom psu u ralje da ih rastvori. Zavrtil veslom a kad psina napokon ispusti plijen, reče mu: — Odlazi, *galano!* Potoni milju duboko. Idi samo za svojom pri-

JCELL,DI*WIII, ni iaa LI IIII, LVJ iuz^ud i^nci iictjivci. r-TAaI-v<1Alitira

Obriše oštricu noža i odloži veslo. Zatim dohvati zateg i jedro se nadme i čamac se vrati na prijašnji smjer.

— Mora da su mi požderali četvrtinu ribe i to od najboljeg dijela— reče naglas. — Da sam bar sve ovo sanjao, daje bar nisam ni ulovio. Zao mi je, ribo. Sve je ispalo naopako.

Ušutio je i nije više htio ni pogledati ribu. Onako iskrvavljena i natopljena vodom, bila je srebrnkaste boje kao podloga zrcala ali su se pruge na njoj još ocrtavale.

— Nisam se smio otisnuti tako daleko, ribo — reče. — Ni radi tebe ni radi sebe. Zao mi je, ribo.

Eto tako, reče u sebi. Pogledaj radije nož kako je svezan, da se nije odvezao. A onda dotjeraj ruku u red jer će još biti posla.

— Da barem imam brus za nož — reče pošto je provjerio kako je nož privezan za veslo. — Trebalo je da ponesem brus. — Trebalo je mnogo toga ponijeti, pomisli. Ali nisi, stari, ništa od toga ponio. Sad nije vrijeme da razmišljaš o onome što ti fali. Radije razmišljaj o tome šta možeš s onim što imaš.

— Previše me obasipješ dobrim savjetima—reče naglas. — Dozlogrdio si mi.

Držeći kormilo pod mišicom, kvasio je obje ruke u vodi dok je čamac odmicao.

— Sam Bog zna koliko mi je ovaj zadnji odgrizao — ponovno progovori. — Ali zato je sad čamac puno lakši. — Nije htio razmišljati o iznakaženom donjem dijelu ribe. Znao je da je svakim trzajem čamca morski pas odgrizao komadinu mesa i da za ribom ostaje sad trag u moru širok poput auto-ceste.

Bila je to riba od koje bi čovjek mogao preživjeti cijelu zimu, pomisli. Ali nemoj sad o tome razmišljati. Samo se odmaraj i nastoj osposobiti ruke da obrane ono što je ostalo od nje. Miris krvi s mojih ruku ne znači ništa prema svoj ovoj masi mirisa u vodi. Osim toga, ruke mi više gotovo i ne krvare. Ozljede nisu tako strašne. Možda će mi krvarenje čak pomoći da me ne uhvati opet grč u lijevoj ruci.

A o čemu da sad razmišljam? pomisli. Ni o čemu.

Ne smijem ni o čemu razmišljati nego samo čekati na one druge. Volio bih da sam zbilja sve to samo sanjao, pomisli. Ali tko bi ga znao? Moglo je i dobro završiti.

Sljedeći je kučak imao lopatastu njušku i bio je sam. Došao je kao svinja na valov, samo kad bi svinja imala tako široku gubicu da bi ti glava mogla stati u nju. Starac ga je pustio da se okomi na ribu a onda mu je tek zario nož na veslu ravno u mozak. Ali psina se naglo trgne unatrag i slomi mu oštricu noža.

Starac se ponovo prihvati kormila. Nije čak ni pogledao za psinom kako polagano tone u vodu, najprije u prirodnoj veličini a onda sve manji i manji. To gaje inače oduvijek opčinjavalo, ali se sad nije ni obazro na to.

— Ostala mi je još kuka — reče. — Ali od nje neće biti velike koristi. Imam još dva vesla, kormilo i kratku palicu.

Pobijedili su me, pomisli. Prestar sam da bih mogao dotući psine palicom. Ali borit ću se dok god imam vesla i ovu kratku palicu i kormilo.

Ponovno turi ruke u vodu da ih nakvasi. Bilo je

$r \setminus r^* \Rightarrow r l r_{ij} \gg i i m \quad i / W, l,$

nebo. Vjetar je nešto jače zapuhao i starac se nadao da će uskoro ugledati kopno.

— Umoran si, stari — reče. — Umoran si u duši.

Morski psi nisu ga više napadali sve do sumraka.

Spazi opet smeđe peraje kako mu se približavaju širokim tragom koji je riba ostavljala za sobom. Nisu čak ni njuškali za tragom nego su plivali ravno prema čamcu jedan uz drugoga.

Uglavio je opet kormilo, zavezao zateg jedra i po-

segnuo pod krmu za palicom. Bijaše to zapravo držak slomljenog vesla koji je otpilio tako da je bio još oko metar dugačak. Zbog rukohvata mogao se njome služiti samo jednom rukom pa ju je čvrsto uhvatio desnicom stežući je sve jače dok je motrio psine kako mu se primiču. Bila su to opet dva *galanosa*.

Moram pustiti prvoga da dobro zagriže pa ga onda udariti po vrhu njuške ili po samom tjemenu, pomisli.

Zajedno su mu se približavali a kad je vidio kako je onaj bliži razjapio ralje i zario ih u srebrnkasti bok ribe, visoko je podigao palicu i svom snagom zviznuo psinu posred široke glave. Kad ju je udario, osjetio je pod palicom nekakvu elastičnu čvrstoću. Ali osjetio je i tvrdoću kosti pa ga odalami još jednom žestoko po vrhu njuške dok je kučak puštao ribu.

Drugi se kučak primicao i udaljavao razjapljenih ralja. Starac je vidio komade bijelog ribljeg mesa kako mu vise na kraju ralja kad je zagrizao u ribu i sklopio ralje. Starac zamahne i pogodi ga samo u glavu a psina ga pogleda i otrgne komad mesa. Starac ga udari još jednom dok se kučak povlačio da proguta zalogaj, ali osjeti samo nešto teško, tvrdo i gumasto pod palicom.

— Hajde dođi, *galano* — opet će starac. — Hajde dođi mi opet!

Morski pas naglo dojuri i starac ga udari u času kad je zatvarao ralje. Podigao je bio palicu što je više mogao i pošteno ga odalamio. Ovaj put je osjetio kost na dnu lubanje ali ga je maznuo još jedanput dok je kučak tromo otkidao meso i zaranjao pod ribu.

Starac je gledao hoće li ponovno izroniti ali se nije

više pojavljivao. Zatim je spazio morskog psa kako kruži na površini. Peraju drugog nije vidio.

Nisam se mogao ni nadati da ću ih ubiti, pomisli. Nekad bih to mogao. Ali obojicu sam dobro maznuo i ni jedan se od njih ne osjeća dobro. Da sam imao palicu koju bih mogao uhvatiti objema rukama, onog bih prvog sasvim sigurno ubio. Čak i sad, pomisli.

Nije više htio pogledati ribu. Znao je da joj nedostaje polovica. Sunce je bilo zašlo dok se on borio s morskim psima.

— Uskoro će se smrknuti — reče. — Onda bih konačno morao ugledati svjetla Havane. Ako sam skrenuo predaleko na istok, ugledat ću svjetla bar jedne od novih plaža.

Sad više ne možemo biti daleko od kopna, pomisli. Nadam se da se nitko nije previše zabrinuo za mene. Jedino se dečko mogao zabrinuti, naravski. Ali siguran sam da on vjeruje u mene. Zabrinut će se i mnogi stariji ribari. Pa i mnogi drugi, pomisli. Dobri su ljudi u mom gradu.

Nije više mogao razgovarati s ribom jer je bila odviše razvaljena. Tad mu nešto drugo padne na pamet.

— Poluribo — obrati joj se. — Ribo koja si nekad bila. Zao mi je što sam se otisnuo predaleko na pučinu. Upropastio sam i tebe i sebe. Ali nas smo dvoje ubili mnogo psina i mnoge druge još pretukli. Koliko si ih ti dosad ubila, stara ribo? Ne nosiš uzalud ono koplje na glavi.

Uživao je razmišljajući o ribi i o tome što je sve mogla uraditi morskim psima daje slobodno plivala.

Trebalo je da joj odsiječem onaj njezin kljun pa da se njime borim protiv njih, pomisli. Ali nije imao sjekirice, a nije više imao ni noža.

Ali da sam imao pa da sam joj privezao kljun za veslo, kakvo bi to bilo oružje. Onda bismo se zajedno borili protiv njih. A što ćeš sad ako te po noći napadnu? Sto uopće još možeš?

— Borit ću se — reče. — Borit ću se dok sam živ.

Ali onako u mraku, bez ikakva svjetla ili odsjaja na vidiku, samo s vjetrom što mu je neprekidno puhao u jedro, pomisli da je možda već i umro. Sklopio je ruke i opipao dlanove. Nisu bili mrtvi i oćutio je bol života čim bi otvorio i stisnuo šake. Naslonio se leđima na krmu znajući da nije mrtav. Pleća su mu to potvrđivala.

Moram izmoliti sve one molitve koje sam obećao da ću izmoliti ako ulovim ribu, pomisli. Ali sad sam preumoran da se molim. Bolje će biti da uzmem onu vreću i zaogrnem se.

Ležao je na krmu i kormilario i motrio kad će se pojaviti odsjaj svjetala na nebu. Ostala mi je još polovica ribe, pomisli. Možda ću imati toliko sreće da se vratim bar s tom polovicom. Morao bih imati bar malo sreće. Ne, pomisli. Prokockao si svoju sreću kad si se otisnuo predaleko na pučinu.

— Ne luduj — reče naglas. — Samo dobro pazi i kormilari. Možda ćeš još imati puno sreće.

----Kupio bih je kad bi se gdjegod prodavala
— priklopi.

A čime bi je kupio? — upita sam sebe. Zar možda

izgubljenim harpunom i slomljenim nožem i sa dvije povrijeđene ruke?

— Možda i bi — reče. — Pokušao si je kupiti sa osamdeset četiri dana na moru. I umalo da ti je nisu prodali.

Ne smijem misliti koješta, pomisli. Sreća je nešto što dolazi u raznim oblicima i tko je uopće može prepoznati? Ja bih je ipak uzeo u svakom obliku i platio koliko traže. Da mi je bar vidjeti odsjaj svjetala, pomisli. Previše toga želim. Ali to je ono što sad želim. Pokuša se namjestiti malo udobnije za kormilom, a bol ga podsjeti da nije mrtav.

U neko doba, oko deset sati navečer, spazi odsjaj gradskih svjetala. U prvi mah bijaše taj odsjaj jedva primjetan, kao svjetlo na nebu prije nego što izađe mjesec. Zatim je svjetlost bivala sve jasnija ponad mora što se bilo uzburkalo od sve jačeg vjetra. Usmjerie je čamac prema sredini odsjaja i pomislio da će uskoro zacijelo stići do ruba struje.

Sad je gotovo, pomisli. Vjerojatno će opet navaliti. A što im čovjek može u mraku bez oružja?

Bio je sav ukočen i skršen i boljele su ga rane i svi prenapregnuti dijelovi tijela na noćnoj studeni. Nadam se da se neću morati još boriti, pomisli. Zbilja se nadam da se neću morati opet boriti.

Ali oko ponoći se opet borio, a ovaj put je znao daje borba uzaludna. Došli su u čoporu i vidio je samo crte u vodi koje su peraje ostavljale za sobom i vidio je kako se svjetlucaju dok navaljuju na ribu. Mlatio ih je po glavama i slušao kako škljocaju raljama i osjećao kako

se čamac trese od njihovih udaraca. Očajnički je mlatio oko sebe po onome što je tek mogao nazreti i čuti i osjetio je kako mu je nešto zgrabilo i otelo palicu.

Tad oslobodi držak od kormila pa ga uhvati objema rukama i uzme njime udarati i mlatiti na sve strane. Ali oni su već bili doprli do pramca navaljujući jedan za drugim i skupno i otkidajući komade mesa što su se ljeskali u moru dok su se oni okretali da ponovo prijeđu u napad.

Jedan je od njih napokon navalio i na samu glavu ribe, po čemu je starac znao daje sve gotovo. Odalamio je drškom po glavi morskog psa kojem se tvrda riblja glava zaglavila u raljama pa je nije mogao ispustiti. Starac zavida drškom jedanput, drugi put i treći put. Čuo je kako je držak pukao pa se okomio na psinu raskoljenim krajem. Osjetio kako se držak zario u meso, a znajući kako je oštar, zavitla još jednom. Psina ispusti plijen i otkotrlja se dalje. To je bio posljednji morski pas iz čopora. Nisu više imali što žderati.

Starac je jedva disao osjećajući nekakav čudni okus u ustima, bakrenast i slatkast, pa se načas poboja što je to. Ali to nije dugo potrajalo.

Pljunuo je u ocean i rekao:

— Evo vam, žderite, *galanos*. I sanjajte samo da ste ubili čovjeka.

Znao je daje sad konačno i neopozivo potučen do nogu pa se vrati na krmu i ustanovi da se raskoljen držak dade nekako uglaviti u kormilo pa da može i dalje kormilariti. Namjestio je vreću na leđima i vratio čamac na pravi smjer. Sad je lako jedrio i nije više

ništa mislio ni osjećao. Sve je bilo prošlo pa je gledao samo kako da se na najpametniji način vrati u luku. Noću su morski psi još navaljivali na kostur ribe baš kao da kupe mrvice sa stola. Starac se nije obazirao na njih ni na bilo što drugo, samo je pazio na kormilo. Zapazio je jedino kako čamac lako i dobro plovi otkako više ne vuče onaj veliki teret uza se.

Dobar je, pomisli. Čitav je i potpuno neoštećen osim slomljenog drška kormila. A to ću lako nadoknaditi.

Osjećao je kako ga nosi struja i vidio je svjetla naselja uz plaže na obali. Sad je znao gdje je i znao je da će lako stići kući.

Vjetar nam je ipak prijatelj, pomisli. Bar ponekad, nadoda. Pa i veliko more sa svim našim prijateljima i neprijateljima. I krevet, pomisli. Krevet mi je prijatelj. Samo da mi je do kreveta, pomisli. Kako će biti lijepo u krevetu.

Lako je biti pobijeđen, pomisli. Nisam imao pojma koliko je to lako. A što te je pobijedilo, pomisli.

—Ništa—reče naglas. — Predaleko sam se otisnuo.

ivau u/fio * io w IUUVIU) UYJVLIU im n Inrim ctnpflo no vvTprnei// mcn trn_

jrjela i znao je da svi spavaju. Povjetarac je sve više jačao i sad je već puhao snažan vjetar. U lučici je ipak bilo tiho i starac doplovi do šljunkovita plicaka pod hridima. Nije bilo nikog da mu pomogne pa sam dotjera čamac što bliže obali, a zatim se iskrca i priveže ga za stijenu.

Skine jarbol, omota ga jedrom i sveže. Zatim uprti jarbol i počne se uspinjati. Tek tada je osjetio svu težinu umora. Zastao je načas, osvrnuo se i ugledao pri svjetlu ulične svjetiljke ribin veliki rep kako strši

podalje iza krme čamca. Vidio je bijelu голу crtu njene hrptenjače i tamnu masu glave s izbočenim kljunom i svu onu golotinju između glave i repa.

Nastavi se uspinjati, a na vrhu se svali i ostane ležati neko vrijeme s jarbolom na ramenu. Pokušao se osoviti na noge, ali mu je bilo preteško pa je sjedio na zemlji s jarbolom na ramenu i zurio u cestu. S druge strane prođe mačka idući za svojim poslom i starac se zagleda za njom. Potom je samo piljio u cestu.

Napokon odloži jarbol i ustane. Ponovo ga podigne i uprti i krene dalje uzbrdo. Prije nego što je stigao do svoje kolibe, morao je pet puta sjedati na zemlju da predahne.

U kolibi nasloni jarbol uza zid. U mraku pronade bocu s vodom i otpije. Zatim se izvali na krevet. Navuče pokrivač preko ramena, leđa i nogu te zaspi s licem u novinama ispruženih ruku i dlanova okrenutih nagore.

Spavao je kad je dječak ujutro zavirio kroz vrata. Puhao je tako jak vjetar da ribarske brodice nisu mogle isploviti, a dječak je spavao dokasna i potom došao do starčeve kolibe kao i svakog jutra. Vidio je da starac diše a onda je zapazio kakve su mu šake i zaplakao. Posve je tiho izašao da donese starcu kave i cijelim putem nizbrdo plakao.

Ribari su se sjatili oko starčeva čamca i gledali ono što je bilo vezano uza nj, a jedan je od njih, zasukanih hlača, zagazio u vodu i mjerio kostur ribe uzicom.

Dječak nije sišao u lučicu. Već je prije toga bio dolje i jedan je ribar umjesto njega čuvao starčev čamac.

— Kako mu je? — dovikne mu jedan od ribara.

— Spava—odgovori dječak. Nije mario što ga svi gledaju kako plače. — Neka ga nitko ne dira!

— Ima oko šest metara od glave do repa—dovikne ribar koji je mjerio ribu.

— Vjerujem da ima — reče dječak.

Otišao je na »Terasu« i naručio limenku kave.

— Vruće kave s puno mlijeka i šećera.

— I šta još?

— Ništa. Poslije ću tek vidjeti što bi stari mogao pojesti.

— Kakva je to bila ribetina — reče krčmar. — Takvu ribu još nitko nije vidio. A bile su dobre i one dvije koje si ti jučer ulovio.

— K vragu i moje ribe — reče dječak i ponovo zaplače.

— Hoćeš ti štogod popiti? — upita ga krčmar.

— Neću — odgovori dječak. — Reci im nek Santiaga puste na miru. Ja ću se još vratiti.

— Reci mu da mi je zbilja žao.

— Hvala — otpovrne dječak.

Odnio je limenku vruće kave do starčeve kolibe pa je sjedio uza nj sve dok se nije probudio. Jednom mu se učinilo da se starac budi, ali je ubrzo ponovo uto-
nuo u dubok san a dječak je otišao do susjeda preko puta da pozajmi malo drva kako bi podgrijao kavu.

Napokon se starac probudio.

— Ne diži se — reče mu dječak. — Najprije ovo popij. — I natoči mu kavu u čašu.

Starac dohvati kavu i popije ju.

— Pobijeden sam, Manolino — reče. — Zbilja sam pobijeden.

— Ali nije te *ona* pobijedila. Riba.

— Ne, nije ona. Nego tek poslije.

— Pedrico ti čuva čamac i pribor. A što ćeš s glavom?

— Nek je Pedrico izreže za mamce u vršama.

— A kljun?

— Zadrži ga ti ako hoćeš.

— Hoću — prihvati dječak. — A sad se moramo dogovoriti oko nekih drugih stvari.

— Jesu li me tražili na moru?

— Naravski. Obalna straža i avioni.

— Ocean je strašno velik a čamac malen i teško ga je primijetiti — reče starac. Pomisli kako je lijepo kad imaš s kim razgovarati umjesto sa samim sobom i morem. — Nedostajao si mi — nadoda. — A što si ti ulovio?

— Prvog dana jednu i drugog dana jednu, a trećeg dana dvije.

— Bravo.

— Sad ćemo opet zajedno u ribe.

— Nećemo. Ja ti nemam sreće. Nemam više sreće.

— Ma k vragu i sreća — reče dječak — ja ću ti je donijeti.

— A što će tvoji reći?

— Baš me briga. Jučer sam ulovio dvije. Sad ćemo zajedno ribariti jer ja imam još puno toga naučiti.

— Moramo nabaviti dobro koplje i uvijek ga držati spremnog u čamcu. Oštricu možeš napraviti od blat-federa nekog starog »forda«. Izbrusit ćemo ga

u Guanabacoi. Mora biti oštro ali ne i kaljeno, da se ne slomi. Meni se nož slomio.

— Nabavit ću ti drugi i izbrusiti feder. Koliko će dana puhati ova jaka *brisa*?

— Možda tri dana, a možda i dulje.

— Sve ću ja to srediti — opet će dječak.

— Samo da ti ruke zacijele, stari.

— Znam ja kako ću ih izliječiti. Noćas sam nešto čudno ispljunuo i osjetio da mi je nešto puklo u prsima.

— Pobrini se i za to — reče mu dječak. — Lezi samo, stari, a ja ću ti donijeti čistu košulju. I nešto da pojedеш.

— Donesi mi bilo kakve novine koje su izašle ovih dana dok mene nije bilo — zamoli ga starac.

— Moraš se brzo oporaviti jer ima još puno toga što ja moram naučiti a ti me možeš sve naučiti. Jesi li se napatio?

— Jesam — odgovori starac.

— Donijet ću ti jelo i novine — reče dječak. — Dobro se odmori, stari. Kupit ću ti u ljekarni mast za ruke.

— Nemoj zaboraviti reći Pedricu da je glava njegova.

— Neću. Reći ću mu.

Kad je dječak izašao iz kolibe i pošao niz izlokane cestu preko koraljnog stijena, opet je zaplakao.

Tog se popodneva na »Terasi« okupilo društvo turista a jedna je žena, gledajući dolje, opazila u vodi među praznim pivskim limenkama i mrtvim baraku-

dama veliku, dugačku, bijelu hrptenjaču s golemim repom što se njihao amo-tamo na valovima plime dok je istočnjak neprekidno podizao velike valove na ulazu u luku.

— Sto je ono? — upitala je konobara upirući prstom u dugačku hrptenjaču ribetine koja je sad bila još sam otpad koji čeka da ga odnese more.

— Kitopsina — odgovori joj konobar. — Morski kućak — pokušavao joj je objasniti što se dogodilo.

— Nisam znala da morski psi imaju tako prekrasne, lijepo oblikovane repove.

— Nisam ni ja — priklopi njen kavalir.

A gore uz cestu starac je u svojoj kolibi ponovo spavao. Svejednako je ničice ležao, a dječak je sjedio uza nj i promatrao ga. Starac je sanjao lavove.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 821.111 (73)-32= 163.42

HEMINGWAY, Ernest

Starac i more / Ernest Hemingway ;
prijevod Zlatko Crnković. - Zagreb :
Globus media, 2004. - (Biblioteka
Jutarnjeg lista XX. stoljeće ; 3)

Prijevod djela: The old man and the sea

ISBN 953-7160-02-3